

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«ЦІННІСНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ ДО ЖИТТЯ В УРБАНІЗОВАНОМУ МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма: «Соціологія»
Освітній ступінь: магістр
Кваліфікація: магістр соціології

Авторка:

Домбровська Юлія Юріївна,
студентка магістратури

Науковий керівник:

Судаков Володимир Іванович,
доктор соціологічних наук, професор

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри теорії та історії соціології

Протокол № _____ від «___» _____ 2021 р.

Зав. кафедри _____ проф. Судаков В.І.
підпис

Київ 2021

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано

до захисту

підпис наукового
керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

підпис

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЦІННІСНИЙ ПІДХІД У СОЦІОЛОГІЇ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЙОГО КОНЦЕПТУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	11
1.1. Дослідницька специфіка ціннісного підходу у соціології ХХ століття.....	11
1.2. Розробка проблеми типології цінностей та динаміки ціннісних орієнтацій у працях Р. Інглхарта та Ш. Шварца	20
1.3. Пізнавальний потенціал поняття «соціальна адаптація» в соціологічних дослідженнях ціннісних орієнтацій студентської молоді.....	26
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	36
РОЗДІЛ 2. МІСТО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ВІДОБРАЖЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ІНКЛЮЗИВНИХ І АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УРБАНІЗОВАНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА	38
2.1. Специфіка соціологічного підходу до дослідження феномену міста	38
2.2. Міський спосіб життя: інтерпретація поняття у соціології	42
2.3. Ціннісні орієнтації та адаптивні стратегії студентської молоді як суб'єкта урбанізованого міського середовища.....	45
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	48
РОЗДІЛ 3. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК АДАПТИВНИЙ ЧИННИК ДО КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ	49
3.1. Карантин як явище соціальних обмежень та адміністративного контролю	49
3.2. Вплив карантинних обмежень на повсякденні ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді: емпіричне дослідження	51
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	66
ВИСНОВКИ	67
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
<i>Додаток 1</i>	80
<i>Додаток 2</i>	87
<i>Додаток 3</i>	92
<i>Додаток 4</i>	102

АНОТАЦІЯ

Домбровська Ю. Ціннісні детермінанти соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі. – На правах рукопису.

Магістерська робота за спеціальністю 054 – Соціологія. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра теорії та історії соціології. – Київ, 2021. – 64 ст., список джерел – 84 найменування, 4 додатки.

Магістерське дослідження присвячено обґрунтуванню ціннісних детермінант соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі.

У роботі теоретично узагальнено проблему ціннісного підходу у сучасній соціології та його концептуальні характеристики, з'ясовано ступінь розробленості проблеми у соціологічній науці та запропоновано розгляд поняття «соціальна адаптація» в соціологічних дослідженнях ціннісних орієнтацій студентської молоді. Визначено сутність понять: «ціннісні орієнтації», «типологія цінностей», «ціннісні орієнтації студентської молоді», «місто як соціальний феномен», «адаптивні можливості та практики студентської молоді», «урбанізоване міське середовище». Розкрито специфіку соціологічного підходу до дослідження феномену міста. Обґрунтовано поняття «місто» як соціальний феномен, схарактеризовано відображення сутнісних характеристик та інклюзивних і адаптивних можливостей урбанізованого міського середовища. Виокремлено ціннісні орієнтації та адаптивні стратегії студентської молоді як суб'єкта урбанізованого міського середовища. Здійснено емпіричне дослідження щодо впливу карантинних обмежень на повсякденні ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді.

Ключові слова: *студентська молодь; урбанізоване міське середовище; соціальна адаптація; ціннісні детермінанти.*

ABSTRACT

Dombrovska Yu. Value determinants of social adaptation of the student's youth to life in the urbanized city environment. – On the rights of the manuscript.

Master's thesis on speciality 054 – Sociology. – Taras Shevchenko National University of Kiev, Department of Theory and History of Sociology. – Kyiv, 2021. – 64 p., 84 sources, 4 appendix.

The master's research is devoted to substantiation of value determinants of social adaptation of student's youth to life in the urban environment.

The article theoretically summarizes the problem of the value approach in modern sociology and its conceptual characteristics, clarifies the degree of elaboration of the problem in sociological science and offers consideration of the concept of "social adaptation" in sociological studies of value orientations of student youth. The essence of the concepts is defined: "value orientations", "typology of values", "value orientations of student youth", "city as a social phenomenon", "adaptive opportunities and practices of student youth", "urban environment". The specifics of the sociological approach to the study of the city phenomenon are revealed. The concept of "city" as a social phenomenon is substantiated, the reflection of essential characteristics and inclusive and adaptive possibilities of the urban environment is characterized. The value orientations and adaptive strategies of student youth as a subject of the urban environment are highlighted. An empirical study of the impact of quarantine on everyday values and adaptive practices of student youth.

Key words: *student youth; urban environment; social adaptation; value determinants.*

ВСТУП

Актуальність. Глобалізаційні процеси на планеті призвели до осмислення існуючих ціннісних детермінант в усіх сферах життя людей. Але найбільше процеси індивідуалізації, віртуалізації, мобільності і гібридизації вплинули й змінили стилі життя сучасної людини, сформували нові його форми. Йдеться про зайнятість, дозвілля, самопрезентацію, громадянську активність, котрі зреалізуються на особистісному, груповому або ж суспільному рівні.

Поряд з соціально-політичними і економічними проблемами, що суттєво загострилися в умовах глобальної епідемії COVID-19, переосмислюються підходи до визначення цінностей у сучасному суспільстві, формуються нові культурні та інформаційно-комунікативні правила і норми, відбувається перегляд мотиваційних стратегій дії, їх ціннісних обґрунтувань. Пандемія коригує перебіг соціальних процесів, визначає нові форми взаємодії людей в соціумі, зміщує акценти щодо ціннісних детермінант.

Трансформаційні процеси, що нині відбуваються в Україні, надають нового, особливого змісту цінностям і ціннісним орієнтаціям та одночасно ускладнюють адаптацію молоді до нових соціально-культурних умов. Дослідження проблем, які пов'язані з ціннісними орієнтаціями молоді носять більше практичний характер, тому що будь-яка людська діяльність немислима без цінностей, які надають їй цілеспрямованого смислу. Сучасні трансформаційні процеси спонукають до зміни системи ціннісних орієнтацій та основних життєвих цінностей молоді, яка є найбільш вразливою до таких змін [36, с. 28].

Ціннісні орієнтири – це об'єктивні і суб'єктивні життєві чинники, яким особистості, а також соціальні групи, верстви надають певне значення і це впливає на ментальність і поведінку суспільства.

Ціннісні орієнтації є однією з найважливіших характеристик особистості, центральним і домінуючим її компонентом, визначальним; це відносно стійке вибіркове ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності.

Ціннісні орієнтації надають значний вплив на вибір форми поведінки. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій завжди була актуальною для суспільства, особливо в переломні моменти його розвитку, тому особливого значення набуває проблема пошуку істинних цінностей в умовах урбанізованого міського середовища.

Дослідження ціннісних орієнтацій у соціології привертало увагу багатьох авторів. Про це ще писали Е. Дюркгейм, М. Вебер, Ф. Знанецький і У. Томас, Г. Спенсер, Т. Парсонс, М. Мід, Е. Гідденс, Н. Смелзер, П. Сорокін, П. Штомпка та інші.

Найвагоміший внесок у розуміння даної проблеми зробили представники соціокультурного підходу до вивчення цінностей (М. Рокіч, Р. Інглхарт, Ш. Шварц, М. Барнеа, У. Білські та ін.), які під цінностями розуміють вид переконань, керівні принципи життя, мотиваційні цілі, що визначають, як необхідно поводитися людині, у тому числі в ситуаціях політичного характеру.

Глибокий аналіз з даної проблематики здійснили сучасні вітчизняні науковці, зокрема О. Ручка, А. Здравомислов, В. Бакіров, М. Титма, Л. Сокурянська, О. Балакірева, В. Островський та інші.

З урахуванням зазначених обставин дослідження проблеми вивчення способу життя міської молоді в нових соціокультурних умовах набуває особливої актуальності. Проблеми способу життя міської та сільської молоді може розглядатися з різних теоретичних підходів в соціології. Особливе значення для вивчення мали праці зарубіжних і вітчизняних соціологів М. Вебера, П.Бурдьє, Т. Парсонса, П. Сорокіна, Т. Заславської, І. Левікіна, а також роботи відомих теоретиків і дослідників проблем способу життя молоді В. Лісовського, В. Ядова, А.І.Ковалевої та інших.

Молодь і студентство як особливі соціально-демографічні групи є найбільш динамічною частиною суспільства і характеризуються специфічною роллю і місцем в системі суспільного відтворення, тому вивчення проблем цих

груп суспільства є актуальним, оскільки майбутнє кожної країни багато в чому залежить від прийдешніх поколінь.

Виходячи з вищевикладеного, вивчення ціннісних детермінант соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі дозволяє уявити найбільш повну комплексну характеристику процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві.

Проблематика способу життя, що набула поширення в сучасній соціології може бути розглянута як альтернатива структуруванню суспільства за соціально-класовою ознакою, так як має більш широке поле для застосування, коли вивчаються соціальні і культурні феноменів, пов'язані з молоддю.

Таким чином, дослідження наукових і практичних поглядів щодо формування та ролі системи ціннісних орієнтацій студентської молоді, як особливої соціально-демографічної групи, в умовах сучасного урбанізованого міського середовища стає актуальними на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Пандемія COVID-19 спричинила відчутні зміни, зокрема, для соціальних дослідників такі зміни мають суттєві наслідки, оскільки переважна кількість досліджень засновані на прямій взаємодії з респондентами. Дослідницькі центри удосконалюють методологію досліджень та продовжують свою діяльність з урахуванням карантинних обмежень. Під час пандемії усіма соціальними інститутами використовуються доступні дистанційні методи. Адаптація до соціальних умов, активізація діяльності у громадському житті, прагнення до культури, вивчення соціального досвіду, норм моралі й поведінки сприяють соціальній творчості та поєднанню з професійною діяльністю.

Об'єктом магістерської роботи є ціннісні детермінанти міського способу життя.

Предметом – ціннісні детермінанти соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі.

Мета дослідження: здійснити ідентифікацію та провести аналіз ціннісних детермінант соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі.

Методи дослідження. Реалізацію програми дослідження здійснено за допомогою комплексу теоретичних та емпіричних методів: теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, теоретичне моделювання.

Досягнення мети можливе через постановку та реалізацію таких дослідницьких завдань:

- здійснити огляд засадничих положень ціннісного підходу в соціологічних координатах дослідження;
- розглянути специфіку підходу дослідження ціннісних детермінант студентської молоді;
- визначити пізнавальний потенціал поняття «соціальна адаптація» в соціологічних дослідженнях ціннісних орієнтацій студентської молоді;
- з'ясувати специфіку соціологічного підходу до дослідження феномену урбанізованого міського середовища;
- розглянути ціннісні детермінанти соціальної адаптації молоді до життя в урбанізованому міському середовищі;
- розглянути карантин як явище соціальних обмежень та адміністративного контролю;
- охарактеризувати повсякденні практики та установки як маркери ціннісних детермінант студентської молоді (на основі опитування студентів КНУ ім. Т. Шевченка).

Наукова новизна дослідження:

Уперше:

– схарактеризовано чинники, завдяки яким зміщуються підходи щодо ціннісних детермінант соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі, а саме: цінності, що було актуалізовано, повинні скласти частину ціннісного ядра; актуалізація ціннісних детермінант

повинна гармоніювати з адаптаційними процесами до життя студентів в урбанізованому міському середовищі.

Дістали подальшого розвитку:

- уявлення про цінності з перспективи адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі;
- уявлення про ситуативну актуалізацію цінностей як евристичний чинник формування ціннісного ядра студентів;
- процедури цілеспрямованої експериментальної актуалізації цінностей та уявлення про цінності як предмет дослідження.

Практичне значення магістерської роботи. Результати магістерського дослідження можуть бути використані для здійснення аналізу та прогнозування поведінки студентської молоді в урбанізованому міському середовищі. Отримані результати про ціннісні детермінанти соціальної адаптації студентської молоді до життя в урбанізованому міському середовищі у подальшому можуть бути корисними при супроводі роботи різних соціальних інститутів та студентських об'єднань. Результати дослідження можуть доповнити програму викладання дисциплін з соціології.

Публікації. Апробацію роботи відображено в науковій публікації «Зasadничі положення ціннісного підходу у соціології ХХ століття», розміщеній у науковому журналі «Альманах науки», № 1 (46), 2021, в рамках ІV Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та пріоритети» м. Київ, 30-31 березня 2021 року.

Структура роботи. Магістерська робота містить вступ, три розділи, висновки, перелік використаних джерел (84), додатки (4 одиниці). До складу роботи також входять 16 таблиць та 20 діаграм.

РОЗДІЛ 1. ЦІННІСНИЙ ПІДХІД У СОЦІОЛОГІЇ ХХ СТОЛІТТЯ ТА ЙОГО КОНЦЕПТУАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1.1. Дослідницька специфіка ціннісного підходу у соціології ХХ століття

У науковій літературі існують різні підходи щодо поняття «цінності». Науковий інтерес до проблем ціннісних пріоритетів особистості виявляли такі мислителі, як Конфуцій, Аристотель, Платон, Гегель. Аналіз інтерпретації цінностей можна віднайти також у фундаментальних наукових працях П. Бурдьо, М. Вебера, Т. Гоббса, Дж. Лока, Т. Парсонса, П. Сорокіна, М. Шеллера, П. Штомпки та ін. Особливе значення у сучасному науковому дискурсі займає соціокультурний підхід до розуміння цінностей, у рамках якого цінності розглядаються як домінуючий чинник розвитку суспільства [53].

У різні періоди формування цивілізації люди трактували різні блага, чесноти, ідеали як цінності. З ХІХ ст., коли термін «цінність» отримав концептуальний статус у філософії та науці, його стали приписувати ідеям, предметам, властивостям, ситуаціям, які люди відчують і вважають за важливе і бажане у своєму житті й одночасно визнають за необхідне, вагоме і обов'язкове для суспільного розвитку в цілому. Аналіз цінностей привертає увагу багатьох дослідників, тому що без аналізу цінностей і ціннісних орієнтацій дуже складно проаналізувати і виявити особливості функціонування та розвитку конкретного суспільства. Не менш важливим є аналіз чинників і механізмів, які впливають на формування цінностей. Цінностям приділяють більше уваги в кризові і перехідні періоди, тому що саме в такі моменти здійснюється переоцінка цінностей. У кожному суспільстві процес формування цінностей є досить складним, по-цьому зразки цінностей безпосередньо пов'язані з характеристиками суспільства.

Мабуть, спеціальне обговорення тематики, пов'язаної з феноменом цінностей, давно вже назріло і навіть перезріло для вітчизняної соціологічної спільноти. Сьогодні вже немає жодного сумніву, що ціннісна проблематика загострилася у світі вкрай та викликана різноманітними кризами, ризиками –

політичними, економічними, технологічними, екологічними. Як наслідок, у суспільстві поширюється невизначеність, невпевненість та розгубленість, тому завдання соціологічної науки, за таких умов, полягає у тому, щоб усвідомити, що відбувається, знайти причину таких соціальних змін та визначити їх спрямованість, практичні впливи на соціум [8, с. 5].

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій в усі часи привертала увагу дослідників, ця тема не втрачає свою актуальність і сьогодні. У рамках соціально-економічних і соціально-культурних перетворень суспільства дана проблематика набуває особливого значення.

Потрібно відзначити, що в умовах зміни і трансформації суспільства з'являються нові соціальні цінності, норми, правила. Зміна певних ціннісних орієнтацій призводить до зростання байдужості, пасивності і девіантної поведінки. Цінності завжди створюють цілісну систему, вони не можуть існувати окремо один від одного. Разом з поняттям цінностями дуже часто аналізують поняття «ціннісні орієнтації». Це більш широке поняття.

Ціннісні орієнтації в соціології представляють собою критерії оціночного відношення особистості (групи осіб) до сукупності матеріальних і духовних благ, які розглядаються як предмети (або їх властивості), цілі та засоби для задоволення потреб особистості (групи осіб). У найзагальнішому розумінні це установки на матеріальні цінності або цінності духовної культури; відображення в свідомості людей таких цінностей, котрі визнано в якості стратегічно життєвих цілей і загально прийнятих світоглядних орієнтирів [19].

Ціннісні орієнтації – це досить важливий елемент структури особистості. Система ціннісних орієнтацій включає сукупність цінностей, впорядкованих за ступенем їх важливості. Загальновідомо, що ціннісні орієнтації – особистісні орієнтації стосовно цінностей тих чи інших спільнот чи груп: загальнолюдських, національних, класових, професійних; тривкі диспозиції, що регулюють загальну спрямованість діяльності людини на об'єкти соціальної значущості [8, с.785].

У процесі пошуку й особливо вирішення питання про сенс життя відбувається інтеграція окремих світоглядних ціннісних орієнтирів у відповідний за формою порівняно цілісний світогляд, що має власну, зокрема ієрархічну, структуру [8, с. 786].

Початок розгляду цінностей як чинника, що впливає на політичну поведінку та електоральний вибір особистості, активно розпочалися у 60-х роках ХХ ст. з розбудовою теорії політичної культури, запропонованої Г. Алмондом і С. Вербою, а також з появою концепції політичної свідомості Л. Пая, що призвело до формування теоретичного фундаменту для досліджень взаємозв'язку між процесом прийняття політичних рішень та особливостями цінностей виборців. Вплив ціннісних орієнтацій на соціально-політичну позицію особистості та електоральний вибір окреслено в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів. Однак найвагоміший внесок у розуміння даної проблеми зробили представники соціокультурного підходу до вивчення цінностей (М. Рокич, Р. Інглхарт, Ш. Шварц, М. Барнеа, У. Білські та ін.), які під цінностями розуміють вид переконань, керівні принципи життя, мотиваційні цілі, що визначають, як необхідно поводитися людині.

Глибокий аналіз з даної проблематики здійснили сучасні вітчизняні науковці, зокрема О. Ручка, А. Здравомислов, В. Бакіров, М. Титма, Л. Сокурянська, О. Балакірева, В. Островський та інші.

Макс Вебер і Еміль Дюркгейм першими почали досліджувати цінності та ціннісні орієнтації, які є представниками функціональної школи в соціології. Німецький соціолог Макс Вебер вперше ввів поняття «цінність» у науковий обіг. Він зіставляє цінності з соціальною дією, тому що поведінка індивіда стає дією, тільки в разі, коли діючі індивіди наповнюють його суб'єктивним змістом.

На його думку, цінності – це ніщо інше, як усвідомлений інтерес. Саме інтереси людини спричиняють цінність кожного окремого предмета. Він трактує цінності як історичне явище, що визначається інтересом певної епохи.

Зі зміною епохи втрачають сенс та актуальність цінності. Цінності визначають норми взаємовідносин людей та загальний устрій суспільного життя. Він також, як відомо, розробив так званий принцип «свободи від оціночних суджень», реалізація якого ніби забезпечує аксіологічну нейтральність соціальної науки. Цінності – це ніщо інше, як ідеальна модель, що відповідає інтересам конкретного суспільства конкретної епохи. Ідеальними типами можуть бути моральні, релігійні, політичні цінності, які, в свою чергу, створюють установки та норми щодо загальноприйнятої поведінки [3].

Також до розгляду цінностей звертався ще один класик соціології Е. Дюркгейм. Він розглядав цінності як ідеали, які виступають в ролі основних двигунів поведінкою людини. На основі цінностей формуються не тільки окремо взяті суспільства, а й цілі цивілізації.

Згідно з думкою Дюркгейма, громадська ціннісна система розглядається як сукупність ціннісних установок та уявлень людей. Він вважав, що шкала цінностей незалежна від індивідуальних і змінних оцінок індивідів. Індивіди отримують від суспільства ряд вже усталених цінностей, до яких їм потрібно пристосовуватися. Е. Дюркгейм визначав цінності як «колективні уявлення», які виникли, розвиваються і функціонують на основі людської солідарності. Для нього цінності – це те, що задовольняє потреби людей. Соціальну аномію Дюркгейм характеризує трансформацією цінностей в першу чергу, а також різкою зміною норм, втратою дисципліни і суспільного порядку [16].

Поняття «ціннісні орієнтації» в 20-тих роках ХХ ст. ввели відомі американські соціологи, автори книги «Польський селянин в Європі та Америці» У. Томас та Ф. Знанецький [50]. Саме вони перші дослідили ціннісну проблематику емпіричним чином. Автори досліджували життя польських емігрантів, які виїхали з Європи в Америку і виявили залежність їх поведінки в новому соціальному середовищі від власних національних традиційних цінностей і норм. Вони розглядали ціннісні орієнтири саме як соціальну установку особистості, яка також виступає регулятором поведінки індивіда. Ціннісні орієнтації – ключові структурні елементи особистості. Ф. Знанецький

визнавав існування індивідуальних цінностей поряд з суспільними. Для У. Томаса і Ф. Знанецького цінність – «будь-яка річ, здатна викликати імпульс до соціальної діяльності, при розумінні соціальної діяльності як найбільш загальної (інтегральної) потреби (або інтегрального інтересу) людини» [80].

Одним з найбільш популярних підходів до виміру культурної варіативності в психології став підхід, розроблений Г. Хофстеде. Спочатку науковець проводив масштабне дослідження культурних цінностей на запит компанії ІВМ, керівництво якої звернулося з проханням з'ясувати, чому методи управління та мотиваційні схеми в одних філіалах працюють, а в інших – ні. Г. Хофстеде припустив, що це може бути пов'язано з розташуванням філій компанії в різних країнах, і причина феномену полягає в різних культурних цінностях [78]. У 1970 році автор розробив методику вивчення цінностей і провів дослідження в 40 країнах світу. У методиці розраховувалися індекси культурних вимірів, які були отримані шляхом факторного аналізу анкетних даних, і, відповідно до своєї сутності, є біполярними конструктами: індивідуалізм – колективізм; велика дистанція до влади – мала дистанція. З позиції цих індексів Г. Хофстеде пояснює основні розбіжності в цінностях особливостями поведінки, вибору, мотивації людей.

Розробка цінностей як елементів структури особистості належить також американським соціальним психологам, зокрема Дж. Міду, засновнику символічного інтеракціонізму. Центром його досліджень є символічна взаємодія. Людина розвивається і соціалізується не лише в природному середовищі, а й в символічному оточенні. Тому проблеми і інтереси людини виражаються символічно стандартними жестами. Дж. Мід трактував цінності виключно як засіб контролю над поведінкою особистості [11].

Т. Парсонс у теорії структурного функціоналізму розглядає цінності як вищі принципи. Ці принципи забезпечують згоду в малих соціальних групах і в суспільстві в цілому, за допомогою конструювання моделі соціальної системи, в якій акт людської взаємодії виступає кліткою цієї системи. Згідно Т. Парсонса, відтворення нормативного зразка є однією з функціональних

потреб суспільства. Саме цінності відіграють основну роль в підтримці і збереженні зразка, тому що вони є визначальним стандартом, за допомогою якого вибираються цілі дії. Структуру і характер цінностей, які прийняті в конкретному суспільстві, знаходяться в залежності від панівних у ньому уявлень (понять). У своїй концепції про соціальний дії Т. Парсонс визначає поняття цінностей через ціннісну орієнтацію. Таким чином, ціннісна орієнтація розглядається як прихильність до еталонів, котрі існують в культурі суспільства. Ціннісні орієнтації сприяють дотриманню певних правил з можливих альтернативних потреб [47].

У 1961 році на розсуд наукового світу було подано інше соціокультурне уявлення цінностей К. Клакхона та Ф. Стродтбека [76, с. 3]. К. Клакхон займався вивченням особливостей цінностей культур. Автор вважав, що культури можуть бути охарактеризовані завдяки трьом групам цінностей, а саме: «людина – природа» (виражає ставлення до природи), «людина – людина» (відображає ставлення до людей, груп, суспільства), «про людину й про природу» (об'єднує уявлення про загальнокультурні явища). Уявлення авторів ґрунтується на дослідницькій позиції, що цінності сформовані базовою потребою людини у виживанні, що співвідноситься з відношеннями з навколишнім середовищем і соціальним оточенням.

Іншим представником соціокультурних теорій цінностей є американський науковець Г. Мак Клеланд, який виділяє два типи мотивів: неявні, що функціонують на основі біологічних потреб, та явні, що функціонують на базі соціально значущих стимулів, таких як винагорода, очікування, вимоги [77]. Усі мотиви можна розділити ще на три типи: мотиви влади, мотиви належності, мотиви досягнень. Такі типи автор розглядає як базові мотиви людства. На думку автора, неявні мотиви можуть бути вивчені тільки за допомогою проєктивних методів, проте явні мотиви, які є більш свідомими, можуть бути вивчені за допомогою самозвітів.

Потрібно згадати також менш поширену теорію Ф. Тромпенаарса, який розробив ціннісний опитувальник для вивчення ціннісних дилем:

універсалізм – партикуляризм; орієнтація на себе – орієнтація на інших; афективність – нейтральність; специфічність – дифузність; зовнішнє – внутрішнє [34, с. 17]. Важливим висновком автора була ідея полярності організації цінностей. Надалі уявлення про полярність системи цінностей та конфлікти між ціннісними типами реалізуються в «динамічній моделі» Ш. Шварца.

Дещо пізніше, на початку 60-х років, у вітчизняній соціології з'явилося поняття цінностей. Воно трактувалося як склад соціального рівня спрямованості особистості, пов'язане зі значущими оцінками дійсності: «Ціннісна орієнтація особистості – певна установка на соціальні цінності, а саме ставлення до певної їхньої групи. До прикладу: установка на навчання, працю, громадську діяльність, заробіток і т. ін.» [56, 156]. Проте культурні цінності поступово змінюються. Технічний прогрес, зростання добробуту, контакти з іншими культурами та інші зовнішні фактори призводять до зміни ціннісних пріоритетів. Таким чином, культура відповідає на зміни середовища. При цьому людина має свій власний життєвий досвід, який також впливає на ціннісні пріоритети окремого індивіда. Цей висновок Р. Інглхарта розкриває нам ідею існування різних рівнів функціонування цінностей. Так, рівень культурних цінностей здійснює вплив через соціалізацію й традиції, а рівень індивідуальних цінностей – через референтні групи, життєві ситуації та актуальний інформаційний простір.

В. Карндашев описує розбіжності між цими рівнями цінностей таким чином: нормативні ідеали, цінності, котрі існують на рівні переконань, впливають максимально на особистість, однак не повною мірою можуть бути проявлені у соціальній поведінці; індивідуальний рівень цінностей – це рівень поведінки, який формує орієнтири повсякденного вибору особистості [29, с.13]. Завдяки міждисциплінарному вивченню цінностей, автор сформував бачення щодо форм існування цінностей, котрі змінюють одна одну: суспільні ідеали – аналог рівня нормативних ідеалів Ш. Шварца; рівень реалізації цінностей у поведінці індивіда; мотиваційні структури особистості «моделі

необхідного», які спонукають людину до предметного відтворення ціннісних ідеалів.

У рамках диспозиційної моделі особистості ідею багатовимірності системи цінностей розвивав В. Ядов [74]. Автор розробив ієрархічну структуру цінностей, котру зобразив у вигляді ядерно-центричної моделі. В цій моделі представлено цінності зовнішнього статусу (утворюють стабільне ядро, сформовані суспільними нормами); цінності середнього статусу (структурний резерв, який реагує на актуальні життєві виклики й співвідноситься зі спрямованістю інтересів особистості); цінності нижче середнього статусу (периферія, що має низьку актуальність для особистості); цінності нижчого статусу (співвідносяться з вітальними потребами та не мають когнітивної складової) [74].

Цінності ядра й нижчого статусу малорухливі, а цінності, що знаходяться між ними, постійно рухаються. Цінності, за В. Ядовим, складаються з когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів. До основних відносять функцію диспозиційної системи, яка потрактовується як психічна регуляція діяльності або поведінки суб'єкта в соціальному середовищі [там же]. Також треба згадати менш поширену теорію Ф. Тромпенаарса, який розробив ціннісний опитувальник для вивчення ціннісних дилем: універсалізм – партикуляризм; орієнтація на себе – орієнтація на інших; афективність – нейтральність; специфічність – дифузність; зовнішнє – внутрішнє [53, с. 15].

Наприкінці 70-х років ХХ ст. М. Рокич став автором однієї з найпопулярніших концепцій вивчення цінностей. Він викликав жвавий інтерес психологів до цінностей, запропонувавши визначення поняття «цінності» і розробивши інструментарій, зручний для використання. М. Рокич розуміє під цінностями такий вид переконань особистості, що має для неї центральне значення. Цінності являють собою керівні принципи життя, які визначають, як слід поводитися людині [53, с. 16]. Концепція людських цінностей М. Рокича містить такі аспекти: загальна кількість цінностей певною мірою визначена;

усі люди виокремлюють ті самі цінності, однак одні і ті ж цінності мають для різних людей різну значущість; витоки людських цінностей простежуються в культурі, суспільстві, суспільних інститутах й особистості людини; цінності організовані в системи; вплив цінностей відчутний майже в усіх соціальних виявах [53, с.16].

З точки зору А. Ручки [55, с. 70], люди щодня у своєму житті звертаються до цінностей, щоб прийняти певне рішення, здійснити певний вибір, розпочати якусь справу тощо. Питання цінностей особливо помітне в так званих граничних пунктах людської екзистенції, коли йдеться про явища життя і смерті, щастя і страждань, любові й ненависті, набуття ідентичності та її втрати тощо.

У виборі професійного шляху, визначенні життєвої мети і завдань люди також спираються на певні ціннісні критерії. У всіх подібних випадках значна роль належить преференційному мисленню людини [55, с. 70]. Згідно з думкою П. Сорокіна, будь-яка культура містить в собі як нічим не пов'язані явища, так і єдність, всі складові частини якого висловлюють одну головну цінність. Кожна культура має своє аксіологічне ядро. Культура не може розвиватися довго на одному ціннісному фундаменті [65, с. 429]

До поняття «цінності» соціологи звернулися на початку ХХ століття у зв'язку з тим, що з'явилася потреба досліджувати чинники регуляції людської поведінки. Вже з 50-тих років минулого століття цінності зайняли одне з пріоритетних місць в теорії соціології, а з кінця ХХ століття почався етап масштабних порівняльних, крос-культурних досліджень.

Слід зауважити, що сучасні дослідники класифікують цінності за різними критеріями. За сферою суспільного життя виділяють наступний ряд цінностей: матеріальні, духовні, нарративні, релігійні. За предметним змістом: економічні, політичні, естетичні; за характером поведінки людини: термінальні (цінності-цілі) та інструментальні (цінності – засоби їх досягнення); за функціональною основою: схвалювані, заперечувальні; за рівнем соціокультурної системи: традиційні, ліберальні (сучасні),

загальнолюдські; також виділяють базові цінності, які формуються в процесі первинної соціалізації особистості [2, с. 8].

Для соціології важливим є те, як люди нагромаджують життєві цінності, якою мірою вони поширені в суспільстві, яким є їх контекст. Для нашого дослідження становлять інтерес ті цінності, котрі регулюють поведінку людей, їх взаємини в соціумі.

У цілому значення цінностей для людського життя полягає, в першу чергу, у продукуванні та регуляції соціальних зв'язків між людьми, сприянні самоідентифікації та полегшенню орієнтування людей у різних життєвих ситуаціях, створенні позитивної атмосфери упевненості у людських взаєминах тощо [2, с. 9]. Тут, зрозуміло, без впливу механізму виховання не обійтись, але тоді ще більш помітною стає пріоритетна роль цінностей, бо виховання без ціннісних орієнтирів не буває.

1.2. Розробка проблеми типології цінностей та динаміки ціннісних орієнтацій у працях Р. Інглхарта та Ш. Шварца

Сучасний стан науки, зокрема соціологічної науки, підтверджує нові підходи до осмислення відомих теорій та вчень. Привертає увагу екзистенціалістський підхід теорії глобалізації, рефлексивної модернізації, а також соціологія ризику, котра вкотре підтверджує значущість основоположних постулатів. До актуальних концепцій, котрі по-новому осмислюються науковцями, можна віднести розробки, котрі належать У. Беку, З. Баумана, Е. Гіденсу, Дж. Александеру, П. Штомпці, Дж. Уррі, Р. Інглгарту, Ш. Шварцу. Однак, кризова ситуація, спричинена пандемією, надала поштовх теоретичним рефлексіям та емпіричним дослідженням певних соціальних змін. Так, з'являються такі теоретичні підходи, котрі передбачають розгляд та інтерпретацію у форматі загального історико-теоретичного знання. До таких підходів відносять теорію енактивізму Ф. Варели, процесуальну соціологію Е. Еббота, концепцію суспільства

страху Х. Буда, карнальна соціологію Л. Вакана, неоматеріалізм Н. Фокса тощо [15].

Беручи до уваги взаємозв'язок глобальної кризи з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, значний інтерес становить теорія соціальної акселерації, котра може претендувати в аналізі феномену сучасності (modernity) на формат новітнього евристичного напрямку [34].

А. Маслоу виділяє дві основні групи загальнолюдських цінностей: вищі Б-цінності (буттєві, цінності «розвитку», притаманні людям, які актуалізують свої здібності) і нижчі Д-цінності (дефіцитарні, або гомеостатичні, регресивні, захисні цінності, обумовлені тривогою та фрустрацією). Р. Інглхарт на основі концепції А. Маслоу виділив «матеріалістичні» та «постматеріалістичні» цінності, значущість яких пов'язана з тим, на якій стадії загальноекономічного і соціального розвитку перебуває суспільство. Дані типи ціннісних орієнтацій мають різне походження, сформульоване автором у вигляді «гіпотези недостатнього» і «гіпотези соціалізації». У той же час постматеріалістичні цінності поділяються на дві групи – соціальні цінності та цінності самоактуалізації, обумовлені, відповідно, спрямованістю на зміцнення або саморозвиток [34, с.17]. Розвиваючи це положення, А. Вардомацький доповнює концепцію Р. Інглхарта «гіпотезою ідеалізації», згідно з якою особливості системи освіти формують зростання певних цінностей, що впливає на потреби в реалізації ментальної діяльності [6, с. 46].

Американський соціолог і політолог Роналд Інглхарт [24; 25; 26] – авторитетний дослідник у сфері соціальних наук. Свої дослідження Інглхарт почав понад 30 років тому. На основі регулярних європейських опитувань зробив висновок про зміни, які відбуваються серед населення країн Європи: цінності матеріалізму поступово витісняються цінностями постматеріалізму. Цінності розуміють як фундамент мотивації, люди приймають їх за замовчуванням. Цінності створюють норми роботи, заробітку, витрат, дотримання правил і визначають поведінку людини. Цінності змінюються

досить когерентно – можна побачити траєкторії зміни людської мотивації, політичних пристрастей, правил виховання і безлічі інших видів норм [6].

Р. Інглхарт описав дивовижні, з наукової точки зору, суспільні процеси, які базуються на зміні профілюючих суспільних цінностей [24; 25]. Автор описує трансформацію суспільства модерну в суспільство постмодерну, що спостерігається в низці країн, де, завдяки високому рівню життя, громадяни фокусують свою увагу вже не на питаннях виживання, а на питаннях самореалізації. Виникнення синдрому постмодерну документується емпіричними даними в більш ніж 40 суспільствах за період протягом 1970–1995 рр. Розглянемо основні положення цієї теорії.

Теорія міжгенераційної зміни цінностей Р. Інглхарта базується на двох основних гіпотезах: гіпотеза ціннісної значущості того, чого не вистачає (цьому надається найвища суб'єктивна цінність); гіпотеза соціалізаційного блага (пріоритети індивідів відображають стан соціально-економічного середовища) [24]. Слід зазначити, що поняття «гіпотеза недостатнього» Р. Інглхарта та уявлення про «дефіцитарні цінності» А. Маслоу мають значущі концептуальні відмінності. Їх не слід ототожнювати між собою. Дефіцитарні цінності, окрім свого походження, характеризуються тим, що внаслідок задоволення їх вплив на діяльність та поведінку людини значно зменшується. Якщо для аналізу застосувати гіпотезу «недостатнього» Р. Інглхарта, то активність людини буде більше спрямована на ту цінність чи цінності, які мають дефіцит реалізації у житті людини. Тобто цінності з недостатньою реалізацією мають більший вплив на поведінку людини.

Р. Інглхарт наводить приклад переходу від доіндустріального суспільства до індустріального, яке М. Вебер описує у книзі «Протестантська етика і дух капіталізму» як раціоналізацію усіх сфер суспільства, що призводить до зсуву від традиційних (скоріше релігійних) цінностей до раціонально-правових в економічному, політичному й соціальному житті [25, с. 169]. Таким чином, не відчуття абсолютного багатства, а відчуття екзистенціальної безпеки є тією зміною, що формує постіндустріальні цінності.

В 1981 р. було організовано Європейське дослідження цінностей (European Values Study), до якого на початку 1990 приєдналися десятки країн по всьому світу і було проведене, масштабне соціологічне опитування за уся історію – в його рамках були досліджені репрезентативні вибірки населення 97 країн світу. Такі опитування проводяться кожні п'ять років, багато країн брали участь в них вже не раз і це дозволяє відстежувати зміни цінностей, установок і думок впродовж 40 років.

Теорія модернізації та постмодернізації заснована на різниці між трьома поколіннями людей, які вирости в традиційному, перехідному до індустріального та індустріальному суспільствах. «Дослідження в рамках "Всесвітнього огляду цінностей" охоплюють масові позиції в досить великій кількості країн, завдяки чому і стає можливим статистично значимий аналіз міжрівневих залежностей, зокрема між політичною культурою та демократичними інститутами. Можна зміни в культурі розглядати як породжувані соціетальними змінами, а можна в них самих вбачати фактор останніх; можна, нарешті, вважати ці впливи взаємними; але, як би там не було, вищезгадані дані ясно говорять про те, що системи переконань на масовому рівні і глобальні зміни тісно пов'язані» [24].

Модернізація є, перш за все, процесом, в ході якого збільшуються економічні та політичні можливості суспільства: економічні – за допомогою індустріалізації, політичні – за допомогою бюрократизації. Постмодернізація є зрушення в стратегії виживання. Після того як колись стала можливою індустріалізація, модернізація сконцентрувалася на швидке економічне зростання як найкращий спосіб максимізації виживання і благополуччя [24].

Зсув від матеріалістичних пріоритетів до постматеріалістичних – перехід від питань матеріальної захищеності до проблем самовираження. Розглянемо в даному аспекті ставлення українців стану екології та навколишнього середовища. Коли йдеться про ціннісний компонент ставлення громадян до довкілля, то українці цілком поділяють основні екологічні цінності. Це свідчить про те, що Україна та ЄС знаходяться в єдиному

ціннісному екологічному просторі: охорона довкілля є важливою особисто для громадян (понад 90% респондентів в ЄС та Україні). Українці та громадяни ЄС безперечно відчують вплив екологічних факторів на якість життя та екологічні проблеми безпосередньо впливають на життя людей як в Україні, так і за її межами [17]. Однак для багатьох українців характерне відчуття, що вони не можуть внести свій вклад у покращення екологічної ситуації. Так, 56% респондентів вважають, що вони не можуть вплинути на вирішення проблем у цій сфері, в той час як майже третина опитаних (31%) упевнені, що можуть. Про неможливість такого впливу частіше говорять представники наступних груп: літні люди (68%), люди з середнім рівнем освіти (65%) і жителі сіл. Точку зору, що на вирішення екологічних проблем вплинути можливо, навпаки, частіше відстоює молодь (36% з них), люди з вищою освітою (42%), високим рівнем доходів (37%), жителі великих міст (39%) і кияни (40%), а також підприємці (46%) [16].

З постматеріалістичними цінностями також все більша увага приділяється до захисту екології, розвитку жіночого руху, наростаючі вимоги з приводу участі громадян у вирішенні політичних і економічних питань [24]. Постапатеріалістичним цінностям також притаманне самовираження та свобода, довіра між людьми, суб'єктивне благополуччя, політична активність і толерантність до маргінальних груп. Також постматеріалізм передбачає прагнення до свободи, екологічного навколишнього середовища, що роблять акцент на захисті середовища та гуманності суспільства [25].

Важливим висновком автора була ідея полярності організації цінностей. Надалі уявлення про полярність системи цінностей та конфлікти між ціннісними типами реалізуються в «динамічній моделі» Ш. Шварца (Додаток 4). *Мотиваційна мета цінностей та універсальність базових людських цінностей.* У своїх дослідженнях Ш. Шварц відзначає, що характеристики цінностей, запропоновані його колегами, не відображають принципу, за яким вони відрізняються між собою. Названі відмінності Ш. Шварц та В. Білські пов'язують з мотиваційним змістом цінностей. Тобто

одна цінність відрізняється від іншої мотиваційною метою, спрямованістю змісту цінності на певний шлях реалізації однієї з трьох базових людських потреб (біологічне виживання, соціальна взаємодія, виживання соціальної групи). Вчений вважає, що завдяки універсальності потреб такі цінності з високою ймовірністю виявляються в усіх культурах [177].

У такій інтерпретації цінності слугують когнітивними репрезентантами людських цілей та критеріями вибору й оцінки людиною власних дій, інших чи окремих явищ. Як складова процесу мотивації, цінності виконують регуляторну функцію [106].

Для перевірки пропонованого бачення цінностей Ш. Шварц провів дослідження, у якому взяли участь респонденти з різних культур та країн. У результаті дослідження було виокремлено 10 основних мотиваційних типів цінностей, у яких в тій чи іншій формі реалізуються три базові людські потреби.

Розглянемо більш детально такі мотиваційні типи: «влада», «гедонізм», «досягнення», «стимуляція», «універсалізм», «самостійність», «традиція», «доброта», «безпека», «конформність».

Модель динамічних відносин між ціннісними типами. За теорією Ш. Шварца ціннісні типи перебувають у динамічних взаємовідносинах. Цю думку було представлено у вигляді схеми сумісності та конфліктності цінностей [168].

За допомогою рис. 1.1 проілюстровано організацію системи цінностей та взаємозв'язки ціннісних типів між собою.

Це кругова модель, окремі секції якої відповідають ціннісним типам. Чим ближче цінності окремих типів знаходяться один до одного, тим більш вони сумісні. І навпаки, цінності, що у протилежних секторах, є у конкурентних відносинах.

Рис. 1.1. Модель десяти типів цінностей за Ш. Шварцом

Згодом Ш. Шварц об'єднав десять ціннісних типів у дві біполярні осі вимірювання, показані на рис. 1.1: «відкритість змінам» (цінності самостійності й стимуляції) на противагу збереженню чи консерватизму (цінності безпеки, конформності й традицій); «самозвеличення» (цінності влади та досягнень) на протиставлення самотрансцендентності чи виходу за межі «я» (цінності універсалізму й доброти).

1.3. Пізнавальний потенціал поняття «соціальна адаптація» в соціологічних дослідженнях ціннісних орієнтацій студентської молоді

Психологічне розуміння адаптації зводиться до встановлення стану рівноваги суб'єкта й середовища, їх взаємодії. Соціальна адаптація забезпечує баланс між впливом людини на середовище та його зворотній вплив, іншими словами – рівновагу між суб'єктом та об'єктом. У соціології послуговуються

поняттям соціальної адаптації, зміст якого глибший, ніж первісний біологічний сенс пристосування [67].

Власне термін «адаптація» (від лат. *adapto* – пристосовую) прийшов у гуманітарні науки із природознавства. Так, його розуміли як «процес пристосування будови й функціонування організму (особин, популяцій, видів) до певних умов середовища» [69, с. 24]. Науковці зауважують, що процес соціальної адаптації не тотожний пристосуванню живого організму до певного середовища існування. Відомо, що соціальна адаптація передбачає процес взаємодії особистості й соціального середовища та їх суспільне функціонування [67].

У зарубіжній соціології одним із перших звернувся до проблем соціальної адаптації англійський соціолог Г. Спенсер. Соціальна адаптація, або пристосування, визначається ним як підтримка відповідності внутрішніх відносин до зовнішніх [67].

Розвиток наукового аналізу таких понять, як «адаптація», «соціальна адаптація» пов'язують з іменами дослідників Г. Тарда, Р. Парка, Т. Парсонса, Е. Шилза, У. Томаса, Ф. Знанецького, Л. Уайта, Дж. Стюарда, М. Харріса, П. Сорокіна та ін. [32].

Розробка проблеми соціальної адаптації пов'язана з іменами А. Леонтєва, А. Налчаджяна, Л. Петровського, Ж. Піаже та ін. Останнім часом дослідження соціальної адаптації цікавить інших дослідників, зокрема Л. Беляєва, Л. Гордона, М. Гуревича, М. Ромма, В. Чупрова та ін.

Поняття «соціальна адаптація» об'єднує процес пристосування індивідуума до соціально значущих інноваційних змін, котрі нашаровуються один на одного. Таким чином, соціальну адаптацію не варто розглядати як завершений процес, це постійно існуючий процес, котрий безперервно еволюціонує [32].

Соціологи зауважують, що соціальна адаптація – процес, у якому не лише особистість змінюється під впливом нових умов, а й середовище відчуває на собі вплив окремої особистості. Проте існують різні думки щодо

ступеня й наслідків такого взаємовпливу. І. Милославова зауважує, що у процесі адаптації в особистості змінюється її психіка й поведінка, а саме: інтереси, установки, погляди, орієнтації, переконання [42, с. 113]. Іншу позицію має Д. Андреева, на думку якої у процесі соціальної адаптації у структурі особистості не відбуваються серйозні зрушення, а лише пристосування до умов предметної діяльності. Науковець акцентує увагу на тому, що адаптуватися – означає призвичаїтися [1, с. 65].

Розглядаючи процес адаптації, необхідно враховувати вплив, який вона справляє на середовище, тому соціальну адаптацію прийнято трактувати як процес пристосування індивідів до нових умов діяльності, пов'язаних зі зміною соціального становища. Зокрема йдеться про пристосування особистості до суспільних відносин, зразків, традицій, цінностей, відображених через різні (матеріальні й духовні) компоненти, в яких відбувається життєдіяльність особи [73, с. 197].

Процес соціальної адаптації розглядають не лише як об'єктивний механізм пристосування до соціального середовища, а й як механізм суб'єктивної діяльності, спрямований на пристосування когось-небудь. Також соціальна адаптація розглядається з різного ступеня пристосованості. Соціолог Я. Щепаньський називає такі стадії пристосованості: від псевдоадаптації до «повного пристосування» чи «асиміляції». За таких умов індивід, потрапляючи в інші обставини, відмовляється повністю від попередніх цінностей, приймає нові [73, с. 198].

Соціальна адаптація розглядається в сучасній соціологічній науці як самодостатній процес, хоча має споріднені назви та поняття. Так, наприклад, поряд із дефініцією «соціальна адаптація» використовуються такі, як: «соціалізація», «розвиток», «пристосування», «формування», «виховання» «становлення» тощо. Зокрема Т. Шибутані потрактовує поняття «соціалізація» в якості безперервної адаптації особистості до реакції інших, до оточення та адаптує її до конкретної ситуації, сукупності обставин [44, с. 67].

Особистість адаптується до різних умов, активізує діяльність у сфері суспільного життя, прагне до культури, виявляючи соціальну творчість та поєднуючи такі прагнення із професійними уподобаннями. Суспільство зацікавлене в збереженні цілісності, у постійному русі шляхом соціального прогресу. Як результат, воно створює певні механізми, котрі мають на меті цілеспрямований вплив на соціальну активність особистості і, насамперед, на її ціннісні орієнтації. Цінності та мотиви соціальної активності визначають основою вільної людини, її активної діяльності. Соціальна адаптація дає дозволяє уявити призначення та зміст відносин індивіда із системою. Процес соціальної адаптації не лише забезпечує підтримку та відтворення соціальної сфери, це також взаємодія між особистістю та соціумом [44, с.68].

Різноманітність визначень терміну соціальна адаптація підтверджує її взаємозв'язок з індивідуально-психологічними характеристиками особистості. Зокрема, О. Дейнека виявляє якості, характерні для різних соціальних груп, котрі по-різному визначають «адаптованість/дезаптованість». Так, сприятимуть соціальній адаптації особистості такі якості, як [13]: комунікативна обдарованість; уміння навчатися; стресостійкість; гнучкість характеру, що відповідає певній орієнтації; саморегуляція та активність; виразні вольові якості; високий рівень розвитку пам'яті та уваги; прикладний інтелект; наявність мотивації.

Цінності молоді – це загальні уявлення, що визначаються загальною її частиною, щодо того, що є бажаним, правильним і корисним. З цього випливає, що ціннісні орієнтації – це відображення в свідомості молоді цих цінностей, визнаних нею, як світоглядних орієнтирів [37]. Молодь становить основу майбутнього, їй належить активна роль у суспільстві, від спрямованості сучасної молоді залежить майбутнє суспільства, тому дослідження ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах є актуальним для розвитку соціуму.

Так, до прикладу, громадські організації (ООН, ЮНЕСКО) розглядають в межах соціальної групи молоді юнаків і дівчат, вік яких від 17 до 25 років. Американські соціологи називають періодом молодості вік від 12 до 24 років.

Дослідження проблем молоді, її способу життя спирається на солідну теоретичну і емпіричну базу, створену працями вітчизняних та зарубіжних вчених. Вона має міждисциплінарний характер, так як формувалася представники різних наук, в тому числі філософії, соціальної психології, педагогіки. Методологічні положення щодо соціалізації молоді розкрито у концептуальних поглядах М. Вебера, А. Маслоу, Т. Парсонса, А. Тойнбі, А. Тоффлера, Ю. Хабермаса, Е. Еріксона, К. Ясперса [9].

Студентська молодь характеризується спільністю інтересів, субкультурою і способом життя при віковій однорідності. Це окрема соціальна група, котра вирізняється як сукупність індивідів, які об'єднані спільними інтересами, знаходяться у взаємодії, надають допомогу один одному в досягненні певних цілей. Для студентської молоді характерною є особистісна незалежність, цінність свободи, престижність освіти [10, с. 288].

Нині здійснюється переоцінка цінностей серед студентської молоді. Науковці зауважують, що на формування ціннісних орієнтацій студентів впливають такі чинники: соціально-економічні проблеми в суспільстві, ослаблення державного політичного і ідеологічного тиску, розширення соціальної самостійності та ініціативи студентів. Таким чином, у студентів формуються нові уявлення про майбутнє суспільства і своє майбутнє [74].

Раніше в своєму виборі молодь опиралася на досвід минулих поколінь, то зараз вона не користується цими орієнтирами і набуває новий соціальний досвід. На думку соціологів, сучасне студентство стає більш прагматичним, це проявляється в прагненні краще влаштується в житті, досягти високого соціального становища, матеріальних благополуччя. Перед молоддю стоїть проблема вибору цінностей і смислів, які мали б можливість забезпечити їх необхідними і ефективними засобами існування в сучасних умовах життєдіяльності. Проблема формування ціннісної сфери студентів в

трансформується соціальному просторі є актуальним і складним завданням для соціологічної науки [58, с. 95].

Студентство – це ті, хто навчається у вищих навчальних закладах, вони становлять собою соціально-демографічну групу, котра має спільні інтереси, субкультуру, певний спосіб життя при віковій однорідності [52].

Вважається, що у якості особливої соціальної групи студентська молодь виділяється з XII століття в Європі одночасно з першими університетами. З розвитком капіталізму і зі збільшенням соціальної значущості вищої освіти роль студентства в житті суспільства зростає. В XIX – на початку XX століття студентство вирізнялося високою політичною активністю і відіграло політичну роль в суспільному житті багатьох країн [52, с. 110].

Соціальна група розглядається не лише як проста сума індивідів. Вона набуває специфічних ознак, котрі не зводяться до суми якостей її складових. Соціальна група є основним елементом соціальної структури суспільства [33, с. 90].

Навчання у закладі вищої освіти, за Е. Еріксоном, є «законодавчо закріпленою відстрочкою» у прийнятті людиною ролі дорослого, яку він у контексті формування ціннісної системи називає «психосоціальним мораторієм» [20, с. 45]. Проте, період навчання вважається для людини більш важливим в час професійного та особистісного самовизначення, становлення її як особистості [61].

Зміни у суспільстві й трансформація цінностей призводить до глибинних змін світовідчуття, цінностей індивідів, котрі зазвичай відбуваються з трансформаціями економічного, політичного і соціального життя. Специфічним показником потенціалу суспільних змін є ціннісна свідомість студентства. Сучасні студенти за 10-20 років після отримання вищої освіти займуть ключові позиції в суспільстві, котрі будуть пов'язані з забезпеченням життєдіяльності. Від ціннісних орієнтацій і установок зазвичай залежить подальший характер розвитку суспільства [40, с. 30].

Молодь у розвитку будь-якої держави являє собою головну рушійну силу у суспільстві, його створенні та функціонуванні. Так, за останні декілька десятиків років в Україні відбулися глибокі суспільно-політичні перетворення, що внесли суттєві корективи в життєві орієнтації молоді. Досвід останніх десятиліть доводить, що політичних та економічних успіхів досягають саме ті держави, що приділяють посилену увагу розвитку молодого населення [37].

Молодь завжди вважалася дослідниками одним із найактивніших компонентів соціальної структури суспільства. У сучасному суспільстві має місце таке загострення суперечностей, що вперше в історії соціологам доводиться говорити про соціальні проблеми молоді, про те, чи зможе покоління, яке вступає в життя, прийняти і передати прийдешнім поколінням цінності і норми, які є основою суспільства [8, с. 555].

Дослідження і численні наукові публікації вказують на те, що на сьогоднішні студентська молодь в системі своїх цінностей орієнтована на сім'ю, ділову та економічну активність і прагматичні цінності, а саме: матеріальну забезпеченість, ефективність у справах, підприємливість і сміливість у відстоюванні поглядів. Змінюють свою вагу для студентів такі цінності, як здоров'я, творчість, етичні цінності (чесність і вихованість), участь у громадському та політичному житті суспільства. Дослідники стверджують, що за останні роки в ціннісних орієнтаціях студентів відбулося зміщення акцентів з спрямованості на творчу самореалізацію і етичні цінності. На першому місці у молоді знаходяться цінності прагматичного характеру, такі як матеріальне становище, високе соціальне положення, економічна незалежність і інші.

Прийнято вважати, що сучасна молодь зациклена на індивідуалізмі та орієнтована більше на матеріальні і прагматичні цінності. Тому, виходячи з вищевказаної інформації, можна зробити висновок, аналіз спрямованості ціннісних орієнтацій студентської молоді є досить актуальним. Важливо вивчати цінності молоді для того, щоб показати, що насправді ціннісні орієнтації молоді відрізняються від повсякденних уявлень про них. Основне

протиріччя і проблемна ситуація полягає в тому, що відбувається злам цінностей, і переорієнтація молоді на інший цінності. Тому дуже важливо проаналізувати реальну структуру ціннісних орієнтацій молоді.

Зміни, котрі відбуваються в нашій країні, мають значний вплив на всі сфери соціального життя України. Викликані ними нові прояви суспільної свідомості все рідше керуються встановленими раніше традиціями, нормами. Стан масової свідомості населення, і перш за все молоді, характеризується як прогресивністю настроїв та думок, так і зростанням рівня аполітичності. У цій ситуації зростає інтерес до ціннісної проблематики, що обумовлює модель молодіжної поведінки у суспільстві. Соціальний контекст та час вибудовують певну систему цінностей молоді, яка знаходиться в єдності з конкретним історичним етапом розвитку суспільства.

Щоб загалом проаналізувати ціннісні орієнтації української молоді звернемося до всеукраїнського соціологічного дослідження пріоритетів та системи цінностей "Молодь України 2018", зокрема розглянемо розділ «Ціннісні орієнтації молоді». Дослідження щорічно проводиться Центром незалежних соціологічних досліджень на замовлення Міністерства молоді та спорту України. Мета дослідження полягає у виявленні основних проблем соціального становища молоді України, її цінностей та уподобань, аналіз форм молодіжної участі та визначити роль молоді в процесах реформування держави. Метод – стандартизоване інтерв'ю (face-to-face). Географія дослідження: 24 регіони України і м. Київ (крім тимчасово окупованих територій). Вибірка: 2000 респондентів віком 14 – 34 роки. (Всі дані використано з опублікованих результатів дослідження) [38]. «Основними пріоритетами в житті більшості молоді у 2018 році є сімейне щастя – 59,9% та 63,6% відповідно, а також важливим залишається для молоді їх здоров'я – 53,0% у 2018 році та 53,6% у 2017 році. Порівняно з минулою хвилиною «багатство» стало менш важливим для української молоді 23,5% у 2018 році проти 28,1% у 2017 році. Однак, у 2018 році молодь приділила значну увагу інструменту досягнення багатства – професіоналізму: стати кваліфікованим

працівником (19,4%) порівняно з 14,2% у 2017 році. Бути вільним і незалежним у рішеннях та вчинках (28,2%) та потреба у багатстві (23,5%) завершальні у топ-5 життєвих пріоритетів молоді (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на питання «Чого найбільше ви хотіли б досягнути в житті?» (2017, 2019), %

	2017	2018
Сімейного щастя	63,6	59,9
Здоров'я	53,6	53,0
Побудувати успішну кар'єру	39,3	36,6
Бути вільним і незалежним у своїх рішеннях	29,1	28,2
Багатства	28,1	23,5
Мати можливість реалізувати свій талант і здібності	22,1	20
Стати кваліфікованим спеціалістом	14,2	19,4
Принести користь своїй країні	8,01	9,9
Спокою та можливості ні в що не втручатися	7	6,8
Влади	3,1	5,8
Слави	2	3,4
Важко відповісти	0,8	2,7
Нічого	0,5	0,6
Інше	0,1	0,1

Бажання щодо основних досягнень в житті майже не різняться залежно від поселення, в якому проживає молодь. Перевага 4,5% порівняно з 3,7% у бажанні досягти багатства саме у молоді, яка проживає в містах (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл відповідей на питання «Чого найбільше ви хотіли б досягнути в житті?» (сільське та міське населення), %

	Серед усіх	Сільське населення	Міське населення
Сімейного щастя	59,9	63,8	58,1
Здоров'я	53	15,5	18,6
Побудувати успішну кар'єру	36,6	8,3	8,4
Бути вільним та незалежним у рішеннях та вчинках	28,2	3,7	4,5

Багатства	23,5	4	5,3
Мати можливість реалізувати свій талант і здібності	20	1,6	2,7
Стати спеціалістом	19,4	0,2	0,3
Принести користь своїй країні	9,9	0,5	0,2
Спокою та можливості ні в що не втручатися	6,8	-	0,1
Влади	5,8	-	0,2
Слави	3,4	0,2	0,1
Важко відповісти	2,7	1	1
Нічого	0,6	1,2	0,3
Інше	0,1	-	0,2

Відповідаючи на проективне питання «Існують різні способи, щоб продемонструвати свою громадську позицію. Чи вдавалися Ви до якогось з наступних способів участі у політичній діяльності?», незначна частка молоді вказує про свою готовність в першу чергу брати участь у волонтерському русі або діяльності громадської організації (19,0%), можливості участі у мирних демонстраціях (17,6%) та підписанні вимог / онлайн петицій (16,2%) (табл. 3).

Таблиця 3

Витяг з розподілу відповідей на питання «Чи вдавалися Ви до якогось з наступних способів участі у політичній діяльності», %

	Ні	Ще не робив/-ла, але спробував/-ла би	Я це виконую	Важко відповісти
Підписання онлайн петицій	70,5	16,2	9,8	3,5

До більш рішучої внутрішньополітичної діяльності молодь може спонукати погіршення економічного стану, зниження доходу, спричиненого підвищенням тарифів (42,6%), порушення прав людини (37,2%), а також **нерозв'язання екологічних проблем (28,9%)**, проблеми в сфері охорони здоров'я (27,1%), а також проблеми в житловій сфері (22,8%) (табл. 4)».

Таблиця 4

Розподіл відповідей на питання «Які з наступних проблем спонукають Вас взяти участь в громадських заходах, спрямованих на їх вирішення?», %

Підвищення цін, тарифів, зниження доходу	42,6
Порушення прав людини	37,2
Екологічні проблеми	28,9
Проблеми у сфері охорони здоров'я	27,1
Проблеми в житловій сфері	22,8

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Для досягнення мети дослідження далі виконано перші поставлені завдання: проаналізувати засадничі положення ціннісного підходу в соціологічних координатах дослідження; розглянути специфіку підходу дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді. Найвагоміший внесок у розуміння даної проблеми зробили представники соціокультурного підходу до вивчення цінностей (М. Рокіч, Р. Інглхарт, Ш. Шварц, М. Барнеа, У. Білські та ін.), які під цінностями розуміють вид переконань, керівні принципи життя, мотиваційні цілі, що визначають, як необхідно поводитися людині, у тому числі в умовах урбанізованого суспільства.

Ми розглянули основні соціокультурні витoki ціннісної проблематики, її обґрунтування соціологами та адаптація до наукового використання. Зі зміною історичної епохи, як правило, змінюється сенс та актуальність людських цінностей. У. Томас та Ф. Знанецький перші дослідили ціннісну проблематику емпіричним чином. Вони розглядали ціннісні орієнтири переважно як соціальні настанови особистості чи соціальної групи, які можуть виступати суттєвими регуляторами поведінки індивіда.

Актуальним є дослідження цінностей і ціннісних орієнтацій студентства. Цінності молоді – це загальні уявлення, що визначаються

загальної її частиною, щодо того, що є бажаним, правильним і корисним. Дослідження і численні наукові публікації вказують на те, що на сьогодні студентська молодь в системі своїх цінностей орієнтована на сім'ю, ділову та економічну активність і прагматичні цінності.

Дослідники стверджують, що за останні роки в ціннісних орієнтаціях студентів відбулося зміщення акцентів на творчу самореалізацію і етичні цінності, ділову активність та прагматичні цінності.

РОЗДІЛ 2. МІСТО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ВІДОБРАЖЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ІНКЛЮЗИВНИХ І АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УРБАНІЗОВАНОГО МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Специфіка соціологічного підходу до дослідження феномену міста

Сучасне місто охоплює всі етапи людського життя, забезпечує матеріальні і духовні потреби, служить джерелом творчого натхнення і ареною для соціальних взаємодій. Разом з тим, будь-яке місто має велику кількість специфічних проблем, до числа яких можна віднести проблеми безпеки, нерівності, реалізації тих чи інших можливостей. Можна сказати, що міський спосіб життя упорядковує життя городян, задаючи їм траєкторії поведінки і життєвого шляху. Місто, міська культура – це своєрідна сфера ритуалів, правил та законів, звичаїв і традицій [68, 211].

Місто - не просто місце життя і роботи людини. Це – творчий і регулює центр економічної, політичного і культурного життя. Він залучає «в свою орбіту найвіддаленіші куточки земної кулі» [7, 170]. Первинним завданням засновників соціології міста був аналіз міського способу життя в порівнянні з сільським. Пізніше, у зв'язку з розвитком і ростом міста, виникла необхідність в дослідженні адаптації до міських умов і способу життя, а так само у вивченні культурного, духовного простору міста [7].

Дослідженнями феномену міста займаються науковці з таких галузей як управління містом, урбан-культурологія, урбан-екологія, соціологія міста, урбаністика та інші. Розглянемо декілька широких визначень категорії «місто». Місто – така територіально-адміністративна, соціокультурна форма існування суспільства, котра завжди мала стійкі ознаки, які відрізняли її від доміських поселень [10]. Місто – особливий тип поселення, який характеризується наявністю суттєвих розумних структурних особливостей та специфічними функціями соціального і культурного життя. Уособлення нової культури і нового типу суспільної організації, що отримало сталі національно-правові контури. Територія, де відбувається концентрація соціальних структур

(груп інститутів та рольових функцій) [66]. Місто – відокремлене у правовому та економічному відношеннях поселення певної чисельності, мешканці якого спеціалізуються на торгівлі й обробній промисловості. Дві характерні риси будь-якого міста. По-перше, концентрація різноманітних видів діяльності на обмеженій території, що робить міста «генераторами» соціальних змін у суспільстві. По-друге, короткий час відгуку між управлінським впливом та його результатом, що дозволяє використовувати міста як «соціальні лабораторії» для обробки найбільш ефективних форм і методів діяльності [8].

З соціологічної точки зору місто визначають як щільне, відносно велике і постійне поселення соціально гетерогенних індивідів [7, с. 176].

До загального визначення міста відносять такі основні параметри: чисельність населення розмір популяційного агрегату; щільність населення; гетерогенність індивідів. Рушійною силою функціонування та розвитку міста є концентрована інтенсивна осмислена діяльність особистостей, їх груп та асоціативних структур [66]. Для соціологічних досліджень місто можна визначити як відносно велике, постійне поселення соціально гетерогенних індивідів. Урбанізм – такий спосіб життя жителів великих міст; стан, при якому досягається велика чисельність, щільність і гетерогенність місцевого населення, характеристика міської цивілізації; термін, використовуваний Луїсом Віртом для показу відмінних характеристик міський соціального життя, таких, як, наприклад, знеособленість [7].

Будучи осередком економічних, наукових, культурних цінностей, велике місто має особливий потенціал зростання і силою тяжіння насамперед для молоді – чисельної і найбільш активної соціальної групи населення. У великих містах існують широкі можливості для отримання освіти, професійної реалізації. Не менш важливим є використання вільного часу у великому місті, представлені різноманітні форми його проведення. Саме тут в першу чергу проявляються нові тенденції використання вільного часу. У той же час життя в міському соціумі динамічне, його жителі відчувають стреси, відчувають брак

часу, а це веде до скорочення обсягу їх вільного часу і вимагає раціонального його використання з максимальною користю для себе.

Прослідковуються спільні і відмінні риси міського та сільського способу життя. По-перше, людина, що приїхала з села в місто так і залишиться ментально і духовно сільською. Саме тому нові міста, населення яких складається значною мірою з сільських мігрантів, виділяються невисоким рівнем побутової культури, традиційним укладом життя. По-друге, основна відмінність міського і сільського населення полягає в тому, що сільське населення виховане на двох основних постулатах. Перший – цінність універсального фахівця, так як у формуванні сільського способу життя майже відсутня сервісний, інфраструктурний компонент, другий – система громади з її правилами поведінки, з її поняттям почуття справедливості і законності, які є незмінними у формування сільського способу життя. По-третє, аналіз ситуації у сфері зайнятості на селі показує, що практично за всіма параметрами формування ринку праці в сільській місцевості відбувається в менш сприятливих умовах, ніж в місті [9].

Міська людина постає як окрема реальність, яка вибудовується й водночас змінюється в реаліях міста. Першими осмислюють явище «місто» і буття у ньому представники соціальної антропології. Іноді науковці ототожнюють традицію соціальної антропології із культурною. Соціальною антропологією досліджується питання взаємодії соціального буття і особистості, у рамках якого вона існує й зреалізовується як соціальна істота. Тобто, йдеться про вивчення людини крізь призму її соціального середовища та її соціальної ролі [22].

У соціальній антропології одним з перших дослідників міста був Георг Зіммель – представник німецької антропологічної школи. У своїй праці «Великі міста і духовне життя» він фіксує духовну напруженість у сучасних містах. Науковець зауважує, що психологічна основа, на якій простежується індивідуальність великого міста, – це «підвищена нервовість життя, що походить від швидкої зміни зовнішніх і внутрішніх вражень» [22].

Поряд з Георгом Зіммелем у соціальній антропології велику роль відіграє Макс Вебер [27], якого вважають засновником соціальної гілки міських студій. Найбільш ваговою вважається праця «Місто», у котрій подано теорію міста. Макс Вебер дає таке визначення міста: «Спільне для всіх них тільки одне: усі вони постають як замкнене поселення, населений пункт, а не одне чи декілька окремо розміщених будівель» [27].

Серед соціологів першої половини ХХ ст., що зробили величезний вплив на розвиток соціології міста необхідно назвати представників Чиказької школи та два напрямки досліджень міського життя: соціально-економічний і соціально-психологічний. В рамках першого підходу необхідно згадати Р. Парка і Е. Берджесса. Парк неодноразово підкреслював, що сучасна цивілізація представлена міським світським суспільством. Великі міста приймають величезну кількість представників різних рас і культур. У них руйнуються звичні моделі соціальної комунікації і соціального контролю, а також система стійких моральних стандартів. Л. Вірт увійшов в історію соціології як один з творців концепції міського способу життя. Подібно своєму вчителю Парку, він виявляв інтерес як до теоретичних проблем, так і до практичної діяльності в дослідженні великого міста» [7, с. 170]. Місто – не просто місце життя і роботи людини. Це – творчий і регулюючий центр економічної, політичного і культурного життя. Л. Вірт вважав, що ніколи і «ніде людський рід не відходив від органічної природи настільки далеко, як в життєвих умовах, характерних для великого міста» [7, с. 157].

Основним критерієм виділення поняття «велике місто», порівняно з поняттям «місто», є перш за все чисельність його постійного населення [46, с. 173]. У великому місті відбувається концентрація промислових, комерційних, фінансових і адміністративних установ і видів діяльності, засобів комунікації, а також культурних і дозвіллевих форм життя.

2.2. Міський спосіб життя: інтерпретація поняття у соціології

Міський спосіб життя – це рутина фізіологічного виживання: від купівлі та вживання їжі до споживання комунальних благ, від прогулянок містом до користування транспортом. Тоді як стиль міського життя – це вираження міської культури, специфічні вподобання, пріоритети, бажання, рішення. Бути містянином, це не просто мати міську реєстрацію чи проживати/тривало перебувати на території міста, – це особливий світоглядний та поведінковий формат.

Проблематика способу та стилю життя помітно з'являється в класичній соціології. Якщо дотримуватись розуміння К. Маркса, а його ідеологію можна застосувати переважно до опису способу життя, – то форма міського життя визначається пануючими в його інфраструктурі способами виробництва. Але М. Вебер вводить поняття «стиль життя», підкреслюючи, що в його основі лежить «класова ситуація», тобто статусне розміщення в соціальній структурі, зокрема в соціально-економічному вимірі. Проте, він зауважував, що класова (ринкова) ситуація – це лише висхідна умова формування стилю життя, що не гарантує відсутність відхилень. У цілому, стиль життя М. Вебер пов'язував передусім зі статусними групами. Отже, міський стиль життя формується як громадська поведінка, що маркована специфічними пріоритетами, етикою та етикетом [49, с. 32].

Спосіб життя містянина охоплює всі сторони соціального життя людини, однією з яких є спосіб споживання міста та спосіб споживання в місті – сукупність форм споживацької поведінки, нав'язаної/прищепленої соціальним простором міста. Соціокультурний простір міста пропонує ресурси, програму споживання (цінності та норми), мову споживання (правила споживчих практик та їхню інтерпретацію). Зрештою, спосіб споживання прищеплює містянам соціокультурну міську ідентичність. Стиль міського життя – це вибір у межах можливого. Якщо спосіб міського життя відображає структурні обмеження, що накладаються на містянина, і характеризує сферу його несвободи, то стиль міського життя, навпаки, відображає свободу вибору.

Міський стиль життя має міжкласовий, міжнаціональний характер, і розвивається в межах різних способів життя. Власне, і міська культура плюралістична, множинна, неоднорідна.

Споживають місто як через спосіб, так і через стиль життя. В першому випадку містянин обмежений у виборі, він примушений до нього, його поведінка детермінована міськими правилами життя, він прив'язаний до свого мікросередовища, що стабілізоване традиційністю, має знаковий характер й не схильний до експериментів та інновацій. Тоді як стиль міського споживання є ознакою вільного вибору серед широких можливостей, що пропонує місто, має відносну автономію, досить мінливий та рухливий, має символічний характер і відкритий до будь-яких експериментів та інновацій. Міська культура – це сукупність проявів життя поза господарчими процесами, які прямо чи опосередковано об'єднують мешканців, формують не лише їхнє дозвілля, але уявлення про те, ким вони є (міську самоідентифікацію). Свідомий містянин – це індивід, що набув досвід міста – опанував його культуру; це той, хто своєю суттю та існуванням творить та поширює міську культуру. При чому, міську культуру не як антипод сільській, а саме як культурну унікальність, *genius loci* конкретного міського поселення, його міську автентичність, патерни поведінки [49, с. 73].

Проаналізуємо місто з точки зору міського способу життя. Соціолог Луїс Вірт був одним з перших, хто звернувся до способу життя міського середовища. Науковець зауважував, що як наслідок особливостей, котрі вирізняють спосіб життя в місті, в індивідів утворюється особиста поведінкова характеристика [46].

Спосіб життя – це категорія, що застосовується для характеристики конкретних форм життєдіяльності людей і сукупності соціальних умов, і способів реалізації потреб людей. Поняття спосіб життя дослідники розкладають [66] на:

1) уклад життя (характеризує промислову сторону життя, це економічна сторона людського життя);

2) рівень життя (характеризує психофізіологічний (ритм, інтенсивність життя)) і економічний (ступінь задоволеності матеріальних і культурних потреб, забезпечення споживчими благами) аспекти життя;

3) якість життя – характеризує міру оцінки ступеня задоволеності матеріальними і духовними благами (якість житла, безпеку, соціальне забезпечення та інше);

4) стиль життя – характеризує повсякденну поведінку індивідів і груп.

До сутнісних характеристик міського способу життя відносять такі:

1) соціальну диференціацію видів діяльності, території та простору;

2) соціокультурну гетерогенність;

3) соціокультурну мобільність;

4) соціокультурну динаміку;

5) належний рівень варіативності і альтернативності свідомості та поведінки;

6) соціопросторову мобільність (взаємодію з великим числом різних соціальних груп);

7) можливості вибору різних моделей соціальної поведінки;

8) інноваційну активність;

9) інформаційну насиченість міського середовища;

10) особистісну локалізацію міського життя; особистісний вибір підстав і стратегій поведінки [66]. Особливий спосіб життя, котре виникає в містах, поширюється всюди і стає визначальною рисою соціального життя поза тими територіальними осередками, в яких він продукується. На відміну від сільської місцевості, спосіб життя урбанізованих територій є більш анонімним; у місті досить складно зберегти однорідність населення, тому, як наслідок, формуються різноманітні стилі життя. Саме таким, міським способом життя, його різноманітними умовами породжуються соціальні групи з окремою культурою та певним типом особистості [66].

Як специфіка міського способу життя виділяють [10] відносно високу просторову, професійну та соціальну мобільність містян. Життя в місті формує

міську свідомість, найважливішою рисою якого є засвоєння особистістю того, що її діяльність неможлива без включення в різноманітні великі і вторинні групи, що становлять міську спільноту. Різноманітність видів праці в місті створює потенційну можливість для більш універсального розвитку особистості.

2.3. Ціннісні орієнтації та адаптивні стратегії студентської молоді як суб'єкта урбанізованого міського середовища

Проблематика способу життя, що набула поширення в сучасній соціології може бути розглянута як альтернатива структуруванню суспільства за соціально-класовою ознакою, так як має більш широке поле для застосування, коли вивчаються соціальні і культурні феноменів, пов'язані з молоддю. З урахуванням зазначених обставин дослідження проблеми вивчення способу життя міської та сільської молоді в нових соціокультурних умовах набуває особливої актуальності. Проблеми способу життя міської та сільської молоді може розглядатися з різних теоретичних підходів в соціології. Особливе значення для вивчення мали праці зарубіжних і вітчизняних соціологів М. Вебера, П.Бурдьє, Т. Парсонса, П. Сорокіна, Т. Заславської, І. Левікіна, а також роботи відомих теоретиків і дослідників проблем способу життя молоді В. Лісовського, В. Ядова, А. Здравомислова та інших.

Місто (мегаполіс, зокрема) з особливостями його адміністративного, економічного, освітнього статусів формує специфічний ціннісно-нормативний контекст, який інкорпорується й транслюється його мешканцями. Акумуляуючи передовий технологічний потенціал, велике місто здебільшого впливає на соціальні та професійні орієнтації студентства, створюючи особливе соціокультурне середовище, інфраструктуру статусно-рольових ансамблів [63].

Спосіб життя міської молоді в умовах процесу трансформації суспільства має особливі характеристики. Серед них можна виділити

наступні: 1) молоді люди міста прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями, професійно рости, основними способами кар'єрного росту називають вміння пристосовуватися до обставин, використання соціального капіталу і комунікативних здібностей; 2) сучасна міська молодь вважає, що матеріальних успіхів кожен повинен домагатися сам, причому вказується на необхідності мати високі доходи, незалежно від їх джерела; 3) підприємницька діяльність викликає все більший інтерес у молоді, як престижний спосіб отримання високого заробітку.

Кожна поселенська структура являє собою безпосереднє середовище життєдіяльності людей, яка прямим чином визначає ціннісні орієнтації молоді. Так, сільський спосіб життя з ранніх років включає особу в трудові турботи, привчає до фізичної праці. Особливості ціннісних орієнтацій сільської молоді пов'язані зі своєрідністю праці: підпорядкованість циклам і ритмам природи, важкі умови праці, велика зв'язаність праці та побуту, відсутність можливостей для трудової мобільності жителів. Місто являє собою принципово інше соціальне середовище. Особливостями міських поселень є: наявність у молоді потенційних можливостей для вибору професії у всіх сферах життєдіяльності, більш розвинена мережа освітніх установ різних рівнів, соціальна і професійна неоднорідність населення, зосередження центрів масової інформації, різноманітний спектр можливостей для проведення рекреаційного часу.

Щоб проаналізувати ціннісні орієнтації міської молоді звернемося до всеукраїнського соціологічного дослідження пріоритетів та системи цінностей «Молодь України –2018», зокрема розглянемо розділ «Ціннісні орієнтації молоді». Дослідження щорічно проводиться Центром незалежних соціологічних досліджень на замовлення Міністерства молоді та спорту України. (Всі дані використано з опублікованих результатів дослідження) [38].

Бажання щодо основних досягнень в житті майже не різняться залежно від поселення, в якому проживає молодь. Незначна перевага 4,5% порівняно з

3,7% у бажанні досягти багатства саме у молоді, яка проживає в містах, ніж у тих, хто проживає в сільській місцевості. Сімейного щастя бажають досягти 63,8% сільської молоді і 58,1 міської; здоров'я – 15,5 серед сільської молоді, 18,6% серед міської; побудувати успішну кар'єру прагнуть досягти 8,3% сільської молоді і 8,4 міської; бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках прагнуть 3,7% сільської молоді та 4,5 міської. Релігійна свідомість серед опитаної молоді зафіксована на рівні 71,9%. 18,9% опитаних віднесли себе до «невіруючих» та «атеїстів», а 9,2% так і не змогли визначитись у відповіді на це питання. Традиційно сільська молодь виявилась більш релігійною у порівнянні з міською (77,5% проти 69,4% відповідно), але при цьому кожен четвертий опитаний не відвідує храм (25,0%). Молодь, яка мешкає у містах, більшою мірою, порівняно із сільською, є обізнаною про діяльність молодіжних центрів (19,5% та 5,5% відповідно), а також сільська молодь вказує на відсутність у своїх населених пунктах установ, діяльність яких є спрямована на надання широкого спектру послуг молодим людям та забезпечення їхнього змістовного та якісного дозвілля.

Чисельні міграційні наміри щодо навчання за кордоном, вирізняються серед молоді віком від 14 до 19 років (15,2%). Так, з метою працевлаштування за кордоном (молодь у віці від 20 до 29 років) – відповідає основним потребам кожної з цих вікових груп. В цьому аспекті 56,5% сільської молоді прагнуть залишитися в Україні і аналогічно 56,5 – міської молоді [25].

Згідно з результатами соціологічного дослідження «Молодь України – 2017», 66,9 % сільської молоді зауважило, що вони емігрувати не збираються, тоді як серед молоді (жителів) міст таких прагнень менше (60,1%). Відповідно до результатів дослідження «Цінності молоді – 2016», 51,1 % опитаних молодих осіб, які проживають у сільській місцевості, зауважили, що хочуть жити в Україні, в містах таких осіб було 42,1% [25]. Такі результати показали різні показники та пріоритети молодого населення сільської та міської місцевості.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Для подальшого досягнення мети дослідження у другому розділі виконано такі завдання: проаналізовано специфіку соціологічного підходу до дослідження феномену міста та міського способу життя; розглянуто ціннісні орієнтації та адаптивні стратегії студентської молоді як суб'єкта урбанізованого міського середовища. Первинним завданням засновників соціології міста був аналіз міського способу життя в порівнянні з сільським. Пізніше, у зв'язку з розвитком і ростом містом, виникла необхідність в дослідженні адаптації до міських умов і способу життя, а так само у вивченні культурного, духовного простору міста.

Сучасне місто охоплює всі етапи людського життя, забезпечує матеріальні і духовні потреби, служить джерелом творчого натхнення і ареною для соціальних взаємодій. Разом з тим, будь-яке місто має велику кількість специфічних проблем, до числа яких можна віднести проблеми безпеки, нерівності, реалізації тих чи інших можливостей. Місто, міська культура – це своєрідна сфера ритуалів, правил та законів, звичаїв і традицій. Як специфіка міського способу життя виділяється відносно висока просторова, професійна і соціальна мобільність містян. Життя в місті формує міську свідомість, найважливішою рисою якого є засвоєння особистістю того, що її діяльність неможлива без включення в різноманітні великі і вторинні групи, що становлять міську спільноту. Різноманітність видів праці в місті створює потенційну можливість для більш універсального розвитку особистості. Спосіб життя міської молоді в умовах процесу трансформації суспільства має особливі характеристики. Серед них виокремлюємо такі: 1) молоді люди міста прагнуть стати висококваліфікованими фахівцями, професійно рости; 2) сучасна міська молодь вважає, що матеріальних успіхів кожен повинен домагатися сам, причому вказується на необхідності мати високі доходи, незалежно від їх джерела; 3) підприємницька діяльність викликає все більший інтерес у молоді, як престижний спосіб отримання високого заробітку.

РОЗДІЛ 3. ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДИ ЯК АДАПТИВНИЙ ЧИННИК ДО КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

3.1. Карантин як явище соціальних обмежень та адміністративного контролю

Соціологію пандемії, на наш погляд, доцільно означити як визначальний напрямок новітніх епідеміологічних досліджень, спрямованих на формування ефективної політики щодо протидії їй. Дослідження щодо реакцій на карантинні обмеження, прогнозування поведінкових моделей населення, його соціальних аспектів та протікання соціальних наслідків пандемії підтверджують той факт, що попри те, вірус є біологічним агентом, пандемія поширюється переважно через соціальні інтеракції [60, с.10].

Можемо спостерігати як соціологія під час пандемії виконує різні соціальні функції. Наукова соціологія як позитивне раціональне знання слугує джерелом інформації щодо характеристики суспільного стану та настроїв переважної більшості людей, їх острахів та сподівань. Окрім того, соціологія виконує інформативну функцію щодо забезпечення біополітики, відповідно до прийнятих заходів щодо протидії розповсюдженню коронавірусу. Показовим під час пандемії щодо активної залученості соціології в епідеміологічну ситуацію є трансформація соціологічного тезаурусу. Так, термін «соціальна дистанція» – є одним із центральних понять, смисл якого позначає демаркацію між важливими соціологічними темами такими, як солідарність і кооперація чи стигматизація та ксенофобія [60, с.11].

Упродовж останнього року людство отримало в певній мірі неочікуваний виклик – COVID-19. Новий вірус забрав не тільки 1,7 млн. людських життів, а й став точкою біфуркації, особливим «моментом неповернення» у розвитку сучасного суспільства, його сфер медицини, політики, комунікацій, освіти, виробництва, обслуговування, споживання на національному та глобальному рівнях. Феномен COVID-19, який включає саму пандемію і карантин, увійшов в життя переважної більшості людей на планеті, приніс і продовжує вносити зміни, які мають унікальний характер. В

умовах пандемії COVID-19 спостерігається різке посилення впливу медицини на життя людей, відносини між ними, політику і бізнес, ЗМІ.

Політика держави щодо карантинних заходів COVID-19, робота системи охорони здоров'я, санітарні правила поведінки в публічних місцях демонструють різке посилення процесу медикалізації суспільного життя. Державні системи охорони здоров'я всіх країн світу максимально мобілізовані на протистояння пандемії COVID-19 і подолання її наслідків для здоров'я і життя людей, що припускає використання нових форм і технологій соціального управління та організації більшості сфер суспільних відносин, а також соціального контролю в публічному та приватному житті. Для санітарних і контрольних заходів широко залучаються силові, правоохоронні органи держави, що вказує на важливість і необхідність використання мобілізаційного потенціалу держави як основного політичного інституту суспільства. В умовах карантину COVID-19 отримує значний стимул діагностична і профілактична медицина, яка забезпечує інформаційну і практичну основу для медичного контролю. Різко зросла роль санітарних та епідеміологічних служб та актуалізувалась проблема виробництва необхідних вакцин та процедури масового щеплення. Технології ізоляції і самоізоляції людей в умовах карантину COVID-19, які посилюють ефекти соціальної дистанції і ексклюзії, різко підняли рівень використання віртуальних технологій комунікацій та взаємодій. Це прискорює перехід до інформаційного, віртуально-мережевого суспільства, наслідки якого якісно змінюють поведінку, спосіб життя людей, процеси соціалізації і соціальної інклюзії на всіх рівнях і у всіх сферах. Пандемія COVID-19 прискорює процес діджиталізації та віртуалізації як системи охорони здоров'я, так і сфер виробництва, торгівлі, споживання, освіти [30, с.23].

Криза термінологічно визначається в соціальних науках як «подія, яка здатна викликати великі збиткові зміни в соціальних системах з певною диспропорцією між причиною та наслідком» [1, с.14]. Суспільство визначають як соціальну систему, де всі соціальні інститути взаємодіють, тому слід

враховувати, що криза (при дослідженні кризових процесів), завжди каскадом насувається через економіку, соціальну політику та політику загалом. Характеризуючи кризи, зауважують, що за силою загроз варто враховувати аспект реальної чи сконструйованої, попри те, що кризи несуть ризики катастрофічного чи революційного рівня [23].

Нині ситуація невизначеності з кризою залишається, незважаючи на різні експертні моделі зі збереженням позитивної тенденції змін у бік зростання економіки в 2021, тому важливо звернути увагу на дані соціологічного опитування для осмислення подальшого розвитку соціально-економічного становища [23].

3.2. Вплив карантинних обмежень на повсякденні ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді: емпіричне дослідження

Карантинні обмеження наклали значний відбиток на суспільство, зокрема і на студентську молодь. Неабияких змін зазнали різні сфери життя студентів: навчання, професійна діяльність, умови праці, дозвіллієві практики та проведення рекреаційного та робочого часу загалом. Можна свідчити про зміну повсякденного стилю життя молоді, оскільки довелося адаптуватися до нових «режимів» повсякденності. Перехід в он-лайн формат, з одного боку, економить часовий ресурс, в той же час – віднімає велику кількість можливостей та передбачає зовсім інакші сценарії соціальної взаємодії.

Оскільки у фокусі нашої дослідницької уваги студенти з великих міст – зробимо спробу дослідити вплив нетипового випробування – карантинних обмежень на повсякденні ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді. Обмеженість у неопосередкованій взаємодії, обмеженість у доступі до закладів соціальної інфраструктури, транспорту, розваг та спорту – в сукупності вимагають непростого процесу адаптації. Таке різке скорочення доступності та різноманітності ресурсів передбачає

переосмислення та переорієнтацію студентської молоді на дистанційний режим побудови повсякденного життя.

Здійснивши аналіз ціннісних орієнтацій та життя в урбанізованому міському середовищі студентської молоді, ми вирішили дослідити актуальну на сьогодні тему – вплив карантинних обмежень на ціннісні орієнтації міської молоді. З метою дослідження цієї проблематики було проведено пілотне емпіричне дослідження за розробленою програмою із застосуванням методу формалізованого анкетного он-лайн опитування. У процесі підготовки програми було розроблено анкету (Додаток 2) та опитано 150 студентів денної форми навчання ОКР «бакалавр» та «магістр» факультету соціології Київського національного університету імені Т. Шевченка (суцільна вибірка). Збір емпіричної інформації було здійснено у першій половині поточного навчального семестру. Після чого було здійснено введення отриманих даних у масив та їх обробка за допомогою програми «SPSS Statistics».

Основними **завданнями** дослідження є визначення впливу карантинних обмежень на ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді в міському середовищі.

Проведення розвідувального пілотного дослідження дасть можливість підтвердити, або спростувати поставлені гіпотези дослідження. Крім цього, це чудова можливість протестувати інструментарій, який можна буде використовувати в подальших дослідженнях в цьому напрямку.

Ключові завдання дослідження:

1. Здійснити зріз ціннісних орієнтацій студентської молоді (за методикою Ш. Шварца)
2. Визначити вплив карантинних обмежень на професійну, освітню та дозвілєву сфери життя студентів
3. Визначити ставлення студентської молоді до запровадження локдауну в Україні
4. Проаналізувати вплив карантинних обмежень на емоційний стан та відчуття безпеки студентської молоді.

Наше пілотне дослідження складається з таких етапів: розробка програми та інструментарію, польовий етап (збір соціологічної інформації), аналіз та інтерпретація отриманого масиву, а також узагальнення та представлення висновків дослідження.

Досліджувати ціннісні орієнтації студентів будемо не стандартними питаннями про важливість тих чи інших преференцій в житті респондентів, а використаємо питання, які мають проєктивний характер, тобто розглянемо ціннісні орієнтації крізь призму абстрактних ідеалів. Адже дуже часто на абстрактному рівні людина орієнтована на одні преференції, а в практичній діяльності – зовсім інші. Тому методологічною базою дослідження ціннісних орієнтацій є методика Швадца, а саме перша частина тесту, де наведено описи людей, з якими респондент/ка має асоціювати себе по шкалі від «Зовсім не схожа на мене» до «Дуже схожа на мене» (детальний опис методології Ш. Шварца – Розділ 1.2.).

Структура анкети має такі блоки:

- соціально-демографічний профіль цільової аудиторії;
- ціннісний профіль цільової аудиторії;
- вплив карантинних обмежень на окремі сфери життя студентів;
- ставлення до карантинних обмежень студентської молоді.

У дослідженні взяли участь 150 студентів факультету соціології КНУ ім. Т. Шевченка ОП «бакалавр» та «магістр» денної форми навчання.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПИТУВАННЯ

Проаналізувавши дані анкетування можемо робити висновки про взаємозв'язок ціннісних орієнтацій студентства та наслідки карантинних обмежень. Було зібрано думки 150 респондентів факультету соціології КНУ ім. Т. Шевченка, які переважну частину життя прожили у великих містах. Було проаналізовано та зіставлено дані, підтверджено та спростовано гіпотези – тепер перейдемо до розгляду результатів пілотного дослідження.

Блок 1. Соціально-демографічний профіль цільової аудиторії

Для початку розглянемо соціально-демографічний портрет нашої цільової аудиторії. Нагадаємо, що процес відбору респондентів відбувався за суцільною вибіркою, так як в умовах дистанційного режиму – контролювати вибірку серед студентів не є можливим. Як зазначалося раніше, вибіркова сукупність – 150 респондентів **факультету соціології**, з яких студенти 1 курсу – 10%, другий – 19%, третій – 21%, 4 – 17%, перший курс магістратури – 18%, другий курс магістратури – 15% [Див.: Додаток 3, Діаграма 1.4]. Також переважну більшість опитаних складають студентки жіночої статі – 75% та чоловічої – 25% [Див.: Додаток 3, Діаграма 1.3]. З них – студенти, які **проживають у Києві – 53%**, в містах з населенням від 100 до 500 тисяч – 37%, в містах з населенням від 500 тисяч – 10% опитаних [Див.: Додаток 3, Діаграма 1.1].

Діаграма 1.1

Серед опитаних половина учасників – **проживають разом з батьками або іншими родичами (55%)**, та практично за рівномірним розподілом, які проживають у гуртожитку (24%) та самостійно (21%) [Див.: Додаток 3, Діаграма 1.2]. За видом зайнятості переважна більшість студентів **(49%) працюють на основі часткової зайнятості**, 40 % – повна зайнятість, 14% наразі не працюють, проте перебувають у процесі пошуку роботи і 7% опитаних не працюють і не планують влаштуватися на роботу %) [Див.: Додаток 3, Діаграма 1.5].

Блок 2. Ціннісний профіль цільової аудиторії

Для здійснення аналізу даного блоку було відібрано 10 ціннісних портретів за методикою Ш. Шварца, які за тематикою підходять для нашого міні-дослідження. Респондентам надавалася можливість обрати, наскільки

вони співвідносять **опис ціннісних портретів** з самими собою за 5-бальною шкалою, де показник 1 – «зовсім не схожа на мене», показник 5 – «дуже схожа на мене». Тому аналіз розподілу відповідей ґрунтуватиметься на основі таких питань:

Наведено нижче описи деяких людей, будь ласка, прочитайте кожен опис і подумайте про те, наскільки кожна людина подібна до Вас або ні:

- для неї важливо **придумувати щось і бути винахідливою**, вона любить чинити по-своєму, на свій лад (v1_1);
- вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці, для неї важливо жити в **безпечному оточенні** (v1_2);
- вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить, вона вірить, що люди повинні **робити те, що їм кажуть** (v1_3);
- вона шукає **привід для розваги**, для неї важливо робити те, що приносить задоволення (v1_4);
- їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності, для неї важливо **самостійно вирішувати**, що робити (v1_5);
- вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої і внутрішньої загрози, для неї важлива **безпека її країни** (v2_1);
- для неї важливо **бути головною і вказувати іншим**, що робити, вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить (v2_2);
- вона намагається **не захворіти**, збереження здоров'я дуже важливо для неї (v2_3);
- для неї важливо **бути незалежною**, їй подобається покладатися на себе (v2_4);
- вона турбується про збереження **громадського порядку** (v2_5).

Для початку розглянемо середньозважені бали за 5-бальною шкалою – бачимо, значних розривів в результатах не спостерігається, **середнє значення варіюється від 3,35 до 3, 87** [Див.: Додаток 3, Діаграма 2.3, 2.4].

Отже, респонденти більш схильні до вибору середніх позицій, тобто яскраво виражено не асоціюють себе з крайніми позиціями.

Таблиця 2.3

Середньозважені бали за 5-ти бальною шкалою, N = 150

Для неї важливо придумувати щось і бути винахідливою . Вона любить чинити по-своєму , на свій лад	Вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці . Для неї важливо жити в безпечному оточенні .	Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить. Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть .	Вона завжди шукає привід для розваги . Для неї важливо робити те, що приносьть їй задоволення	Для неї важливо самостійно вирішувати , що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності
3,61	3,69	3,73	3,77	3,85

Таблиця 2.4

Середньозважені бали за 5-ти бальною шкалою, N = 150

Вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої і внутрішньої загрози. Для неї дуже важлива безпека її країни .	Для неї важливо бути головною і вказувати іншим, що робити. Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить	Вона намагається не захворіти . Збереження здоров'я дуже важливо для неї	Для неї важливо бути незалежною . Їй подобається покладатися на себе	Вона турбується про збереження громадського порядку
3,57	3,52	3,87	3,77	3,68

Оскільки 5-бальна шкала виявилася не достатньою мірою результативною, для подальшого аналізу ціннісних портретів шкалу було змінено на 3-бальну, для того, аби результати були більш показовими. Для цього в програмі «SPSS Statistics» обираємо команду «Transform» - «Recode into the same variables», відбираємо необхідні питання (v1_1 – v2_5), після чого

перекодовуємо значення, де 1 – «не схожа на мене», 2 – «певною мірою схожа на мене», 3 – «схожа на мене».

В результаті цього бачимо, що переважна більшість опитаних вважають себе **схожими з наданими описами ціннісних портретів**. Тому, більшою мірою студентська молодь вважає, що люди повинні **дотримуватися правил** і робити те, що їм кажуть (61%), в той же час – для неї важливо **бути самостійною** у прийнятті рішень і бути вільними у плануванні своєї діяльності (65%). Також більшість опитаних важливою цінністю є здоров'я – вони бережуть своє здоров'я та **стараються не захворіти** (65%) [Див.: Додаток 3, Діаграма 2.1, 2.2].

Таблиця 2.1

	Для неї важливо придумувати щось і бути винахідливою . Вона любить чинити по-своєму , на свій лад	Вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці . Для неї важливо жити в безпечному оточенні .	Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить. Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть .	Вона завжди шукає привід для розваги . Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення	Для неї важливо самостійно вирішувати , що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності
Не схожа	4,7	8,7	10,0	8,0	7,3
Певною мірою схожа	46,7	31,3	29,3	29,3	27,3
Схожа	48,7	60,0	60,7	62,7	65,3

%, N=150

Таблиця 2.2

	Вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від	Для неї важливо бути головною і	Вона дуже старається не захворіти .	Для неї важливо бути незалежною .	Вона турбується про збереження

	зовнішньої і внутрішньої загрози. Для неї дуже важлива безпека її країни.	вказувати іншим, що робити. Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить	Збереження здоров'я дуже важливо для неї	Їй подобатися покладатися на себе	громадського порядку
Не схожа	8,7	8,0	4,0	4,0	11,3
Певною мірою схожа	44,0	46,0	30,7	36,0	28,0
Схожа	47,3	46,0	65,3	60,0	60,7

%, N=150

Блок 3. Вплив карантинних обмежень

Далі розглянемо результати нашого міні-дослідження відносно впливу карантинних обмежень на окремі сфери життя студентської молоді. Бачимо, що студентство практично розділилося на рівні частини - 28% відмічають **відчуття безпеки** скоріше погіршилося за останній рік, в той же час, для 26% – скоріше покращилося %) [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.1]. Інша ситуація з **емоційним станом та настроєм**, який у більшості (35%) скоріше покращився за останній рік [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.2]. Щодо рівня **задоволеності життям** – студенти знову не особливою мірою виділяють зміни, думки розділилися практично порівну, однак з невеликим відривом лідирує позиція «скоріше погіршився» – для 30%, тоді як «скоріше покращився» – для 27% опитаних [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.3].

Далі проаналізуємо ці ж питання у розрізі ціннісних орієнтацій, які респонденти відбирали найчастіше, а саме:

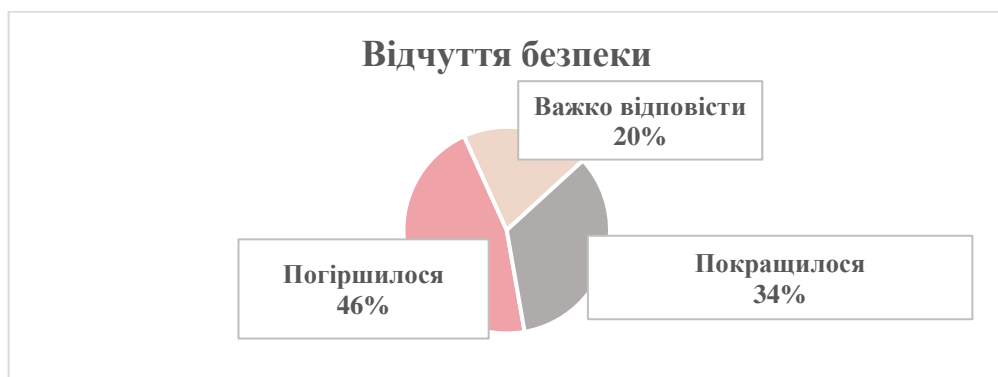
- *вона завжди шукає привід для розваги. Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення;*

- вона вірить, що люди повинні **робити те, що їм кажуть**. Вона вважає, що усі люди повинні дотримуватись правил, навіть тоді коли їх ніхто не бачить;

- для неї важливо **самостійно вирішувати**, що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності.

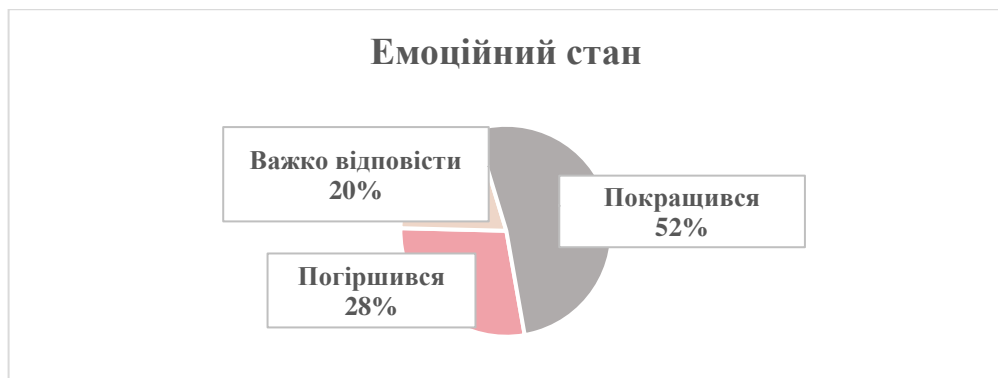
Для цього через команду «Data» – «Select cases» фільтруємо масив відповідно до обраних ціннісних портретів. Тож, розглянемо основні результати в діаграмах:

Таблиця 5.1

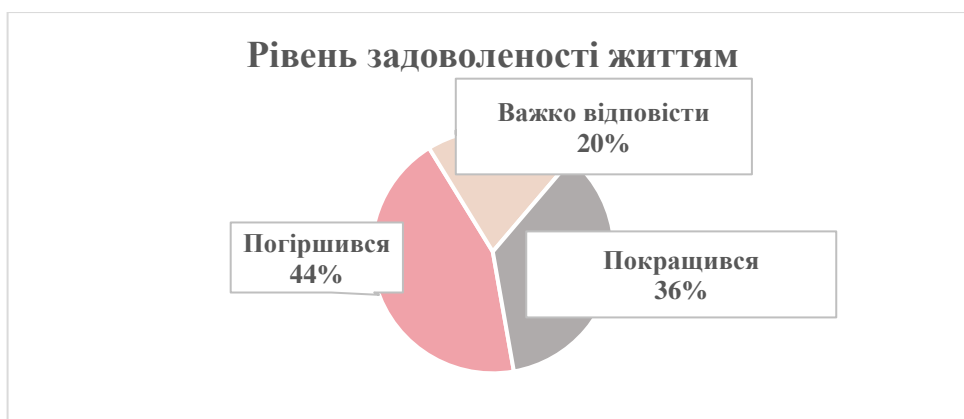
(Розподіл відповідей на питання: «Вона завжди **шукає привід для розваги**. Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення», «Оцініть, як змінилося Ваше відчуття безпеки за останній рік» $N = 94$)

Таблиця 5.2

(Розподіл відповідей на питання: «Вона вірить, що усі люди повинні **робити те, що їм кажуть**. Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить», «Оцініть, як змінився Ваш емоційний стан та настрій за останній рік», $N = 91$)

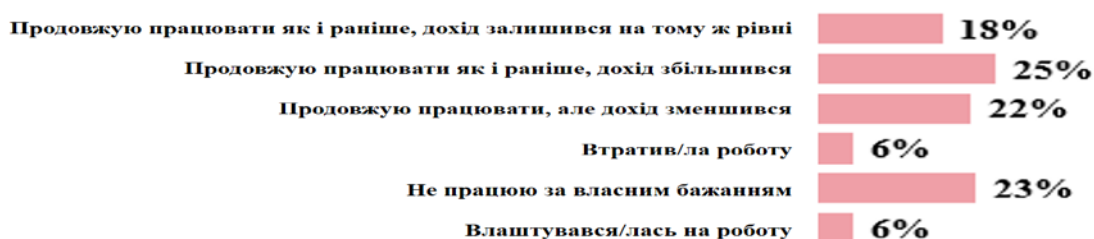
Таблиця 5.3

(Розподіл відповідей на питання: «Для неї важливо **самостійно вирішувати**, що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності», «Оцініть, як змінився за останній рік Ваш рівень життя в цілому», $N = 98$)

Наступним кроком – проаналізуємо вплив карантинних обмежень на професійну, освітню та дозвілєву діяльність студентської молоді. Використавши функцію фільтрування даних, перевіримо, яких саме змін респонденти зазнали за період карантинних обмежень в **професійній сфері**. Для цього потрібно було обрати команду «Data» – «Select cases», фільтрувати масив на змінні $v6 = 1$ (Працюю/повна зайнятість) та $= 2$ (Працюю/часткова зайнятість). За даними умовами подальшому аналізу підлягало 118 респондентів. Тож 31% опитаних відмічали скоріше позитивний вплив на професійну діяльність [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.5]. Отже, у більшості респондентів, а саме – 25%, **дохід збільшився**, 22% - залишився на тому ж рівні, 18% - дохід зменшився [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.4].

Діаграма 3.4

%, $N=118$

Щодо **освітньої діяльності** – 30% студентів відмічають скоріше позитивний вплив карантинних обмежень. З відривом у 1% студенти відмічають скоріше негативний вплив карантинних обмежень, 21% – важко

відповісти [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.6]. Це можна пояснити тим, що студенти ще **не достатньою мірою опанували дистанційний режим навчання**, який має як переваги, так і недоліки. Саме тому спостерігаємо певною мірою однотипний розподіл відповідей, без суттєвих відривів. Студенти на дистанційному режимі навчання перебувають лише рік, тому поки складно сказати, який вплив карантинних обмежень можна прослідкувати саме для освітньої сфери.

Переважає більшість опитаних (42%) вважають, що карантинні обмеження скоріше **позитивно впливають на сферу дозвілля** – відпочинок, зустрічі з друзями, хобі і т. ін. З великим відривом – 19% студентів вважають, вплив карантинних обмежень скоріше негативний і 20% студентам важко визначитися з відповіддю [Див.: Додаток 3, Діаграма 3.7]. Таку тенденцію, знову ж таки, можна пояснити тим, що студенти, з одного боку, можуть більше часу приділити своїм сподобанням, з іншого боку, зважаючи на закриття закладів у межах локдауну, студенти не мають можливості реалізувати свої хоббі, наприклад через закриття спортзалів, кінотеатрів та ін.

Блок 4. Ставлення до карантинних обмежень

На питання «*Чи підтримуєте Ви запровадження «жорсткого карантину» (локдауну) в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме?»* – 42% студентів вагаються у відповіді, 32% підтримують, 26% – не підтримують можливий «жорсткий карантин» [Див.: Додаток 3, Діаграма 4.1]. Для подальшого аналізу використаємо функцію фільтрування за відберемо респондентів, які підтримують **запровадження локдауну** – «Data» – «Select cases», фільтруємо масив на змінні v11= 1 («Підтримую»). За даними умовами подальшому аналізу підлягають 48 респондентів. Серед яких

відчуття безпеки покращилося – 21%, важко відповісти – 29%, погіршилося – 50%. **Емоційний стан та настрої** покращився у 57% студентів, погіршився – 31%, важко відповісти – 12%.

Далі розглянемо ставлення студентів до закриття в рамках жорсткого карантину **громадських закладів та транспорту**. Тож, переважна більшість опитаних більшою мірою підтримують закриття:

- ресторанів/кафе (45%)
- закладів освіти (72%)
- міжміського громадського транспорту (45%)
- громадського транспорту в містах (47%) [Див.: Додаток 3, Діаграма 4.2].

Таблиця 4.2

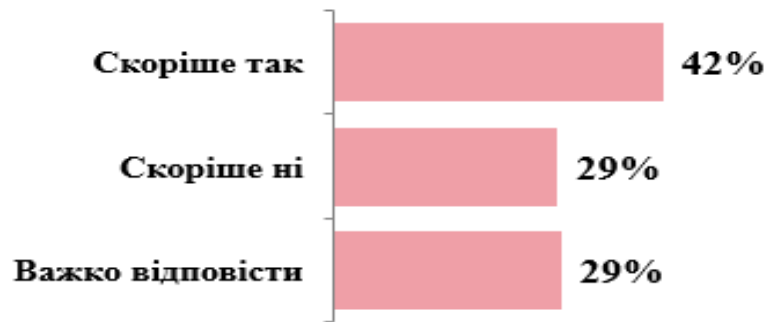
	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Ресторанів/кафе	45%	35%	20%
Кінотеатрів	38%	41%	21%
Спортзалів	34%	54%	12%
Закладів освіти	74%	20%	6%
Дитсадків	39%	50%	11%
Закладів торгівлі непродовольчими товарами	26%	55%	19%
Міжміського громадського транспорту	45%	41%	14%
Громадського транспорту в містах	47%	40%	13%

%, N=150

Блок 5. Ціннісні орієнтації – карантинні обмеження

Зважаючи на всі виявлені нами тенденції, переходимо до основного блоку – перевірки поставлених на початку дослідження гіпотез. Наша перша гіпотеза: **Студентська молодь, яка особливо старається не захворіти і уникає всього, що може загрожувати її безпеці - здебільшого позитивно ставиться до запровадження карантинних обмежень.** Для цього застосуємо функцію фільтрування масиву через команду «Data» – «Select cases», фільтруємо масив на змінні v2_3 = 3 та v1_2 («Схожа на мене»). За даними

умовами для подальшого аналізу підходять 63. Тож, переважна більшість студентів (42%), які стараються не захворіти та уникають всього, що загрожує їх безпеці підтримують запровадження жорсткого карантину в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме. Решта – однаковою мірою як не підтримують локдаун, так і не можуть визначитися у рішенні [Див.: Додаток 3, Діаграма 4.5]. Гіпотеза підтверджена.

(Розподіл відповідей на питання: «Чи підтримуєте Ви запровадження «жорсткого карантину» (локдауну) в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме?» для студентів, які стараються не захворіти та уникають всього, що загрожує їх безпеці підтримують запровадження жорсткого карантину, %, N=63)

Наша друга гіпотеза: **Студенти, які люблять чинити по-своєму та бути винахідливими, відчують позитивний вплив карантинних обмежень на їх освітню, професійну та дозвілльєву діяльність.** Тобто, винахідливість і креатив студентів – важливий фактор, навіть враховуючи певні зміни, в даному випадку - карантинні обмеження. Тому студенти, які тяжіють до даної цінності – будуть впевнено почувати себе за незвичних обставин. Для перевірки цієї гіпотези також використаємо функцію фільтрування масиву, шляхом відбору змінних $v1_1 = 3$ («Схожа на мене»). Для подальшого аналізу було відібрано 73 респонденти, які вважають себе **винахідливими та люблять синити по-своєму**. Тож, переважна більшість (50%) відчують позитивний вплив карантинних обмежень на професійну зайнятість, 31% - негативний вплив, 19 – важко відповісти. Щодо впливу карантинних обмежень на **освітню діяльність** – для 38% опитаних важко відповісти, 32% - негативний вплив, 30% – позитивний вплив. Також переважна більшість студентів – 47% вважає, що **вплив карантинних обмежень на дозвілльєву**

діяльність є позитивним, 23% – негативний, 20% – важко відповісти [Див.: Додаток 3, Таблиця 5.5].

Таблиця 5.5

	Вплив карантинних обмежень на професійну діяльність	Вплив карантинних обмежень на освітню діяльність	Вплив карантинних обмежень на дозвілля
Негативний	31%	32%	20%
Важко відповісти	19%	38%	23%
Позитивний	50%	30%	47%

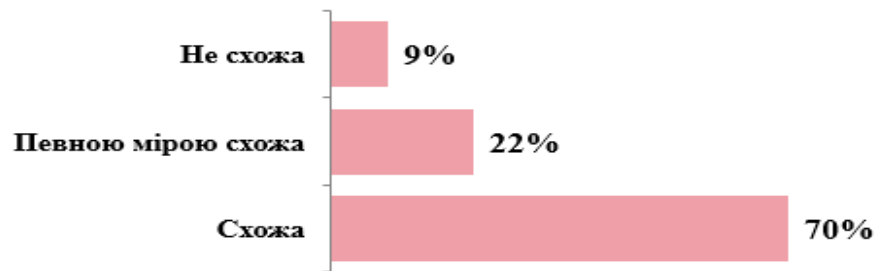
(Розподіл відповідей на питання: «Який вплив карантинних обмежень на Вашу професійну, освітню та дозвіллеву сферу» для студентів, які вважають себе винахідливими та люблять чинити по-своєму, %, N=73)

Отже, більшість студентів відзначають позитивний вплив карантинних обмежень на професійну та дозвіллеву діяльність. **Гіпотеза підтверджена частково.**

Третя гіпотеза: **Студенти, які завжди шукають привід для розваг, не підтримують закриття ресторанів/кафе та кінотеатрів під час карантинних обмежень.** Для перевірки цієї гіпотези також використаємо функцію фільтрування масиву, шляхом відбору змінних $v12_1$ та $v12_2 = 2$ («Не підтримую»). Для подальшого аналізу було відібрано 35 респондентів, які не підтримують закриття ресторанів/кафе та кінотеатрів. Тож, 70% опитаних завжди шукають привід для розваг, а отже, вони більшою мірою не підтримують закриття ресторанів/кафе та кінотеатрів [Див.: Додаток 3, Таблиця 5.6].

Це можна пояснити тим, що респонденти з даної підгрупи ведуть активне дозвілля та люблять розваги, тому вони багато часу можуть проводити з друзями зокрема в таких закладах, як ресторани та кінотеатри. **Гіпотеза підтверджена.**

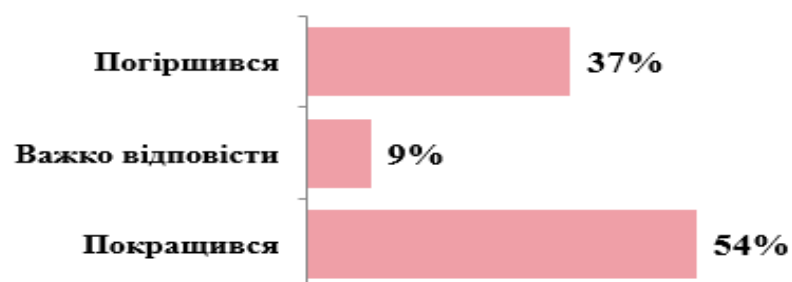
Діаграма 5.6

(Розподіл відповідей на питання: «Вона завжди шукає привід для розваги. Для нього важливо робити те, що приносить їй задоволення» для студентів, які не підтримують закриття ресторанів/кафе та кінотеатрів, %, N=35)

Наша четверта гіпотеза: **Емоційний стан студентів, які проживають самостійно або в гуртожитку, за останній рік погіршився.** Ймовірно, студенти, які проживають окремо від батьків/близьких родичів більш негативно оцінять зміну свого емоційного стану під час карантинних обмежень, так як вони не достатньою мірою отримують підтримку. Тому для перевірки даної гіпотези знову використаємо функцію фільтрування масиву - «Data» – «Select cases», фільтруємо масив на змінні $v14 = 1$ та $v12 = 2$ («Проживаю самостійно» та «Проживаю в гуртожитку»). Кількість відібраних респондентів – 68. Тож, переважна більшість опитаних – **54% відзначають покращення свого емоційного стану та настрою за останній рік** – під час карантинних обмежень, погіршився – для 27%, та важко відповісти – для 9% опитаних [Див.: Додаток 3, Таблиця 5.7]. Гіпотеза спростована.

Діаграма 5.7

(Розподіл відповідей на питання: «цініть, як змінився за рік Ваш емоційний стан та настрої» для студентів, які проживають самостійно або в гуртожитку, %, N=68)

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Власне емпіричне дослідження, проведене за розробленою програмою із застосуванням методу роздаткового формалізованого анкетного опитування, допомогло розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді (факультету соціології КНУ ім. Т. Шевченка) в сучасному міському просторі столиці. Проаналізувавши дані анкетування можемо робити висновки про взаємозв'язок ціннісних орієнтацій студентства та наслідки карантинних обмежень. Було проаналізовано та зіставлено дані, підтверджено та спростовано гіпотези. Респонденти більш схильні до вибору середніх позицій, тобто яскраво виражено не асоціюють себе з крайніми позиціями. Більшою мірою студентська молодь вважає, що люди повинні дотримуватися правил і робити те, що їм кажуть, в той же час – для неї важливо бути самостійною у прийнятті рішень і бути вільними у плануванні своєї діяльності. Результати дослідження відносно впливу карантинних обмежень на окремі сфери життя студентської молоді такі: студентство практично розділилося на рівні частини – 28% відмічають відчуття безпеки скоріше погіршилося за останній рік, в той же час, для 26% – скоріше покращилося. Інша ситуація з емоційним станом та настроєм, який у більшості покращився за останній рік. Щодо рівня задоволеності життям – студенти знову не особливою мірою виділяють зміни, думки розділилися практично порівну, однак з невеликим відривом лідирує позиція «скоріше погіршився» – для 30%, тоді як «скоріше покращився» – для 27% опитаних. Переважна більшість опитаних вважають, що карантинні обмеження скоріше позитивно впливають на сферу дозвілля – відпочинок, зустрічі з друзями, хобі і т. ін. Переважна більшість студентів, які стараються не захворіти та уникають всього, що загрожує їх безпеці підтримують запровадження жорсткого карантину в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме. Решта – однаковою мірою як не підтримують локдаун, так і не можуть визначитися у рішенні. Отже, більшість студентів відзначають позитивний вплив карантинних обмежень на професійну та дозвіллеву діяльність.

ВИСНОВКИ

Реалізація поставлених завдань та мети магістерської роботи дає можливість сформулювати наступні узагальнені висновки.

Карантинні обмеження наклали значний відбиток на суспільство, зокрема і на студентську молодь. Неабияких змін зазнали різні сфери життя студентів: навчання, професійна діяльність, умови праці, дозвіллеві практики та проведення рекреаційного та робочого часу загалом. Можна свідчити про зміну повсякденного стилю життя молоді, оскільки довелося адаптуватися до нових «режимів» повсякденності. Перехід в он-лайн формат, з одного боку, економить часовий ресурс, в той же час – віднімає велику кількість можливостей та передбачає зовсім інакші сценарії соціальної взаємодії.

Здійснивши аналіз ціннісних орієнтацій та життя в урбанізованому міському середовищі студентської молоді, ми дослідили актуальну на сьогодні тему – вплив карантинних обмежень на ціннісні орієнтації міської молоді. З метою дослідження цієї проблематики було проведено пілотне емпіричне дослідження за розробленою програмою із застосуванням методу формалізованого анкетного он-лайн опитування. У процесі підготовки програми було розроблено анкету (Додаток 1) та опитано 150 студентів денної форми навчання ОКР «бакалавр» та «магістр» факультету соціології Київського національного університету імені Т. Шевченка (суцільна вибірка). Збір емпіричної інформації було здійснено у першій половині поточного навчального семестру. Після чого було здійснено введення отриманих даних у масив та їх обробка за допомогою програми «SPSS Statistics».

Основними завданнями дослідження є визначення впливу карантинних обмежень на ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді в міському середовищі.

Проведення розвідувального пілотного дослідження дало можливість підтвердити або спростувати поставлені гіпотези дослідження.

Ключових завдань дослідження досягнуто:

1. Здійснено зріз ціннісних орієнтацій студентської молоді (за методикою Ш. Шварца).
2. Визначено вплив карантинних обмежень на професійну, освітню та дозвіллеву сфери життя студентів.
3. Визначено ставлення студентської молоді до запровадження локдауну в Україні.
4. Проаналізовано вплив карантинних обмежень на емоційний стан та відчуття безпеки студентської молоді.

Вивчення ціннісних орієнтацій є досить важливим, оскільки вони безпосередньо впливають на світогляд людини, її поведінку і життя загалом, адже цінності відносять до ментальних утворень людини, які безпосередньо впливають на її долю. Для соціології важливим є те, як люди нагромаджують життєві цінності, якою мірою вони поширені в суспільстві, яким є їх контекст. З соціологічної призми акцент фокусується на цінностях, які певним чином регулюють поведінку людей, їх відносини в малих та великих соціальних групах і суспільстві.

Аналіз спрямованості ціннісних орієнтацій студентської молоді в урбанізованому суспільстві є досить актуальним. Основне протиріччя і проблемна ситуація полягає в тому, що відбувається злам цінностей, і переорієнтація молоді на інші цінності. Тому актуальність дослідження спрямована на аналіз реальної структури ціннісних орієнтацій молоді в сучасному урбанізованому суспільстві. Для переважної частини молоді важливо самостійно вирішувати як діяти, знайти час для вдосконалення здібностей, мати власну думку, бути власником ідей, також молодь готова докласти якнайбільше зусиль, щоб інші могли захоплюватися її досягненнями.

Таким чином, дослідження наукових і практичних поглядів щодо формування та ролі системи ціннісних орієнтацій студентської молоді, як особливої соціально-демографічної групи, в умовах сучасного міста стає дуже актуальними на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Будучи осередком економічних, наукових, культурних цінностей, велике місто має особливий потенціал зростання і силою притягіння для студентської молоді. У великих містах існують широкі можливості для отримання освіти, професійної реалізації. Не менш важливим є використання вільного часу у великому місті, представлені різноманітні форми його проведення. Саме тут в першу чергу проявляються нові тенденції вдалого та корисного використання вільного часу.

Власне емпіричне дослідження допомогло розкрити особливості формування ціннісних орієнтацій студентської молоді (факультету соціології КНУ ім. Т. Шевченка) в сучасному міському просторі столиці в умовах карантинних обмежень. Доведено, що ціннісні орієнтації студентів, які є аутентичними киянами та соціалізувалися в Києві, тяжіють до постматеріалістичних – на основі таких індикаторів як екологічна свідомість, ставлення до ЛГБТ-спільнот, гендерна рівність, а також підписання онлайн-петицій.

Переважає більшість опитаних вважають, що карантинні обмеження скоріше позитивно впливають на сферу дозвілля – відпочинок, зустрічі з друзями, хобі і т. ін. Переважає більшість студентів, які стараються не захворіти та уникають всього, що загрожує їх безпеці підтримують запровадження жорсткого карантину в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме. Решта – однаковою мірою як не підтримують локдаун, так і не можуть визначитися у рішенні. Більшість студентів відзначають позитивний вплив карантинних обмежень на професійну та дозвілльєву діяльність.

Таким чином, мети досягнуто, завдання виконано.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Д.А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учёбы в вузе / Д.А. Андреева // Человек и общество. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1973. – Вып. 13. – С. 62–69.
2. Бакіров В. С. «Соціологія цінностей сьогодні», Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: концептуалізація ціннісних змін у сучасному суспільстві», Бакіров В. С., Ручка А. О. / 2012 року (Київ) – Режим доступу: http://www.soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/newsfiles/9_sociology_conf_2012_new.pdf
3. Бакиров В. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. – Х.: Вища школа. –1988. – 152 с.
4. Банטיפина Г.С. Группа социальная [словарная статья] / Г.С. Антипина [Электронный ресурс]. Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/iprog/text/16225793/16217043.html>
5. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман. – М.: «Медиум», 1995. – С. 2-15.
6. Вардомацкий А. П. Сдвиг в ценностном измерении / А.П. Вардомацкий // Социологические исследования. – 1993. – № 4. – С. 46 – 55.
7. Вирт Л. Урбанизм как образ жизни // Социальные и гуманитарные науки. 1997. Серия 11. N 3., 170 с.
8. Волович В.І. Соціологія: короткий енциклопедичний словник / В.І. Волович, В.І. Тарасенко, М.В. Захарченко та ін. – К.: Укр. Центр духовної культури, 1998. – 736 с.
9. Габидуллина Г. «Особенности изменения образа жизни городской и сельской молодежи в условиях трансформации российского общества» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. : спец. спеціальність «соціальна структура, соціальні інститути і процеси» / Габидуллина Г. – Екатеринбург. – 2010.

10. Галіч З. Енциклопедія «Кругосвіт» // [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.krugosvet.ru>
11. Головаха Є. Суспільство, що трансформується: досвід соціологічного моніторингу / Є. Головаха. – К. : Фонд «Демократичні ініціативи» ; Інститут соціології НАН України, 1997. – 156 с.
12. Гуревич П.С. Кризис ценностных ориентаций // Личность. Культура. Общество, 2008.
13. Дейнека О.С. Экономическая психология / О.С. Дейнека. – Изд-во СПб. Ун-та, 2000. – 158 с.
14. Демичева А. «Перспективи міських досліджень: можливі напрямки та практика проведення» – Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет імені О. Гончара, 2013. – (№ 8).
15. Домбровська Ю. Ю., засадничі положення ціннісного підходу у соціології ХХ століття. Альманах науки, 2021, ст. 25.
16. Дюркгейм Э. «Ценностные и реальные суждения» // Социологические исследования. 1991. № 2.
17. Екологічна свідомість в Україні та в ЄС [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/09/24/7087297/>
18. Екологічне опитування-аналіз «Вивчення думки населення з питань екологічної політики України»: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dae.org.ua/ua/news/105--l-r.htm>
19. Елишев С.О., «Теоретико-методологические подходы к изучению понятий «ценность» и «ценностные ориентации», Москва. Сер. 18. Социология и политология. 2010. № 3.
20. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. М.: Флинта, 2006. – 342 с.
21. Захарченко М. В., Погорілий О. І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К.: Либідь, 1993. – 336 с.

22. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь / Г. Зиммель. – (ЛОГОС 3 (34) 2002).
23. Иващенко Ольга Covid-19 як виклик: до методології дослідження кризових станів суспільства Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набруско]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.25-27.
24. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития» М.: Новое издательство, 2011. – 464 с. – (Библиотека Фонда «Либеральная миссия»).
25. Инглхарт Р. Постмодерн: меняющиеся ценности и изменяющиеся общества // Полис. – 1997. – №4. – С. 6-32.
26. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: последовательность человеческого развития / Р. Инглхарт, К. Вельцель. – М. : Новое издательство, 2011. – 464 с.
27. Карповець М. Місто як світ людського буття / М. Карповець. – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 255 с.
28. Козлова І. Основні підходи до вивчення міста та специфіка соціології у вивченні містотворчих процесів /Козлова., 2012. –265 с. (Випуск 6).
29. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.

30. Кириленко Олеся. Медикалізація сучасного суспільства: нові виклики в умовах пандемії Covid 19. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набруско]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.23-25.

31. Костенко Наталія. Культурні та інформаційно-комунікативні порядки пандемії Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набруско]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.69-70.

32. Кравцов С.О. Теоретичне бачення соціальної адаптації: стан, погляди, підходи URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/07/83-96_no-3_vol-26_2008_UKR.pdf

33. Кузьменко Т. М. Соціологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 320 с.

34. Лебедева Н. М. Ценности и социальный капитал как основа социально-экономического развития / Н. М. Лебедева, А. Н. Татарко // Журнал институциональных исследований. – 2010. – Т. 2. – № 1. – С. 17–34.

35. Леонтьев Д. А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения /Д. А. Леонтьев// Психологическое обозрение. –1998. – № 1. – С. 13–25.

36. Мид Дж. «От жеста к символу». – М.: Изд-во МГУ, 1994.

37. Молодь України – 2017 / Результати соціологічного дослідження – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2017. – 72 с.; іл. – Режим доступу:

http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/7/Socdoslidjennya_2017.pdf

38. Молодь України – 2018 / Результати соціологічного дослідження – Тернопіль: ТОВ «Терно-граф», 2018. – 80 с.; іл. – Режим доступу:

http://www.dsmsu.gov.ua/media/2018/11/16/7/Socdoslidjennya_2018.pdf

39. Настояща Катерина Основні фактори трансформації життєвий стилів. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набрusco]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.89-91.

40. Новікова Л. Соціокультурна диференціація ціннісних орієнтацій студентів університету (на прикладі студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка) // Вісник національного університету імені Тараса Шевченка, Соціологія. Київ. – 2014. – С. 29-35.

41. Мельніков Андрій. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження

соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набруско]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.99-101.

42. Милославова И.А. Адаптация как социально-психологическое явление / И.А. Милославова // Социальная психология и философия / под ред. В.Д. Парыгина. – Л. : Изд-во ЛГПУ, 1973. – Вып. 2. – С. 111–120.

43. Новікова Л. Ціннісні відмінності поколінь в сучасному українському суспільстві // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Соціологія. Київ. – 2016. – С. 23-31.

44. Осовий Г. Актуальні проблеми профспілок України в умовах прискорення економічних реформ / Г. Осовий // Україна: аспекти праці. – № 1/2. – 1995. – С. 64–67.

45. Парк Р. Э. Культурный конфликт и маргинальный человек // Социальные и гуманитарные науки. Сер. 11. Социология. 1997. N 2., 173 с.

46. Парк Р. «Город как образ жизни» // Р. Парк, Л. Вирт, 1920.

47. Парсонс, Т. О структуре социального действия/ Т. Парсонс. – 2-е изд. – М. : Академический Проект, 2000. – 880 с.

48. Пересунько Тетяна, Хаврюченко Наталія, Кожемякіна Анастасія Обмеження для соціологів під час проведення досліджень в умовах пандемії: теоретичний вимір. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набруско]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.34-35.

49. Петренко-Лисак А. «Свідомий містянин як складова міської культури» // Придніпровські соціологічні читання. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. – С. 108.

50. Петренко-Лисак А. «Урбанавти» й «урбаноїди» два типи міської ідентичності / А. Петренко-Лисак. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2018.

51. Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набрusco]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с.

52. Пташник-Середюк О.І. «Студенство як соціокультурна група», Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science, II(3), Issue: 18, 2014.

53. Пуертас Савіна Даніела Клавдія. Ситуативна актуалізація цінностей як чинник електорального вибору студентської молоді Дис. канд. наук. 19.00.11 «Політична психологія», 2015. 181 с.

54. Ручка А. А «Социальные ценности и нормы». Киев – 1976. – 151с.

55. Ручка А. Цінності та ціннісні зміна у сучасному українському суспільстві/ Київ//Прикладна культурологія і культурні практики. – 2015. – С. 172-173.

56. Ручка А.А. «Ценностный подход в системе социологического знания». – К. : Наукова думка, 1987. – 156 с.

57. Ручка А.О. Ціннісна ментальність українського соціуму в першій декаді нового століття // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін. – К.: ІС НАНУ. – С.285-292.

58. Ручка А., Аза Л. Ценностные ориентации рабочей молодежи. – К., 1978.
59. Святненко С. Ціннісні орієнтації української молоді, порівняльний аналіз // Соціологія. – 2015. – С. 23-31.
60. Степаненко Віктор. Соціологія пандемії Covid-19 в корпусі епідеміологічних досліджень і політики Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19. Матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціологічної теорії: Концептуальні стратегії дослідження соціальних наслідків пандемії COVID-19», 18–19 грудня 2020 р. (м. Київ) / Наукове видання / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет соціології [за ред. д.соц.н. Людмили Малес, д.соц.н. Юрія Савельєва, к.соц.н. Олексія Боровського та к.соц.н. Ірини Набруско]. – К.: «Наукова столиця», 2021. – 154 с. С.11-12.
61. Сіпакова О.А. Ціннісні орієнтації студентської молоді. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2014 №3 (24). С.23-29.
62. Словник іншомовних слів / за ред. акад. О.С. Мельничука. – 2-ге вид. – К. : Гол. ред. УРЕ імені М.П. Бажана, 1985. – 966 с.
63. Сокурянська Л. Г. Динаміка ціннісних орієнтацій студентської та шкільної молоді України: від цінностей радянських до європейських. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2016 р. С.34-42.
64. Сокурянська Л. Студент українського мегаполісу перед обличчям академічної еміграції: у пошуках ціннісного портрету / Л. Сокурянська, О. Дайнеко. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2015. 231 с.
65. Сорокин, П.А. Кризис нашего времени / П.А. Сорокин // Человек. Цивилизация. Общество/ общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов: пер. с англ. – М., 1992. – С. 429.
66. Соціологія міста: навчальний посібник / [Л. В. Малес, В.В. Серєда, М. О. Соболевська, Ю. Г. Сорока та ін.]; за заг. ред. О.К. Міхеєвої. –Донецьк: вид-во «Ноулідж» , 2010. – 464 с.

67. Спенсер Г. Опыты научные, политические и философские [Электронный ресурс] / Г. Спенсер. – Т. 1–3. – Режим доступа : www.iu.ru/biblio/archive/spenser_opyty
68. Стрельникова А. Социология города: пространственные практики и жизненные траектории. Л. – 232 с.
69. Словник іншомовних слів / за ред. акад. О.С. Мельничука. – 2-ге вид. – К. : Гол. ред. УРЕ імені М.П. Бажана, 1985. – 966 с.
70. Судаков В.І. Інноваційні когнітивні стимули розробки мультирівневої методології та методик вимірювання соціальної напруженості Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2018. № 2 (37) Соціологічні науки. С. 5-13.
71. Ферхнем А. Личность и социальное поведение / А. Ферхнем, П. Хейвен. – Питер, 2001. – 360 с.
72. Юхновська Ю. Концептуальна репрезентація ціннісних орієнтацій у соціологічній науці / Белград: Національна науково-практична конференція, 2018 – с. 43 – 80.
73. Щепаньский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепаньский. – М. : Прогресс, 1969. – 240 с.
74. Щопова Д.Р. Ценностные ориентации современного украинского студенчества, Весник Запорожского национального университета, № 2 (13), 2010. С.34-39.
75. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения / В.А. Ядов // Методологические проблемы социальной психологии. – 1975. – С. 89–105. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология / В.Н. Дружинин – Спб. : Питер, 2000. – 320 с.
76. Becker H. Dynamics of Cohort and Generations Research. – Thesis Publishers, Amsterdam. – 1992. – pp. 31–51.
77. Bilsky W. On the content and structure of values universals or methodological artefacts? [Электронный ресурс] / W. Bilsky, M. Koch // Режим доступа :

http://wwwpsy.unimuenster.de/imperia/md/content/psychologie_institut_4/ae_bilsky/pdf_ungeschuetz/bilsky_koch.pdf.

78. Bilsky W. Schwartz Sh. The Structural Organization of Human Values: Evidence From Three Rounds of the European Social Survey (ESS) / W. Bilsky, M. Janik, Sh. Schwartz [Электронный ресурс] // Journal of Cross-Cultural Psychology. – 2010. – Режим доступа : <http://jcc.sagepub.com/content/early/2010/07/16/0022022110362757.abstract>.

79. Hofstede G. Cultural constraints in management theories / G. Hofstede // Academy of management executive. – 1993. – Vol. 7. – No. 1. – P. 81–94.

80. Musiyezdov O. The city as an environment for postmodern values formation: theoretical ground of a hypothesis / O. Musiyezdov, H. Khalina. // V. N. Karazin Kharkiv National University. – 2015.

81. Schwartz S. H. A theory of cultural value orientations: Explication and applications / S. H. Schwartz // Comparative Sociology. – 2006. – № 5. – P. 137–182.

82. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz theory of basic values [Электронный ресурс] / S. H. Schwartz // Online readings in psychology and culture. – 2012. – No. 2 (1). – Режим доступа : <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>.

83. Thomas Y, Znanetsky Ф. Methodological notes // the American sociological thought. M, 1994.

84. Walby S. Crisis / S.Walby. Cambridge: Polity Press. 2015. – 211 p.

*Додаток 1.***Програма емпіричного соціологічного дослідження****МЕТОДОЛОГІЧНИЙ РОЗДІЛ**

Актуальність. Карантинні обмеження наклали значний відбиток на суспільство, зокрема і на студентську молодь. Неабияких змін зазнали різні сфери життя студентів: навчання, професійна діяльність, умови праці, дозвіллієві практики та проведення рекреаційного та робочого часу загалом. Пандемія COVID-19 привнесла багато відчутних обмежень соціальної взаємодії. Молодь і студентство як особливі соціально - демографічні групи є найбільш динамічною частиною суспільства і характеризуються специфічною роллю і місцем в системі суспільного відтворення, тому вивчення проблем цих груп суспільства є актуальним, оскільки майбутнє кожної країни багато в чому залежить від прийдешніх поколінь.

Тому вивчення впливу ціннісних орієнтацій на адаптивні практики до карантинних обмежень є важливим фокусом сучасних досліджень.

Предмет: взаємозв'язок ціннісних орієнтацій студентської молоді з повсякденними практиками в умовах карантинних обмежень (на прикладі студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

Теоретичний об'єкт: Ціннісні орієнтації студентської молоді Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Емпіричний об'єкт: студенти денної форми навчання ОКР «бакалавр» та «магістр» факультету соціології Київського національного університету імені Т. Шевченка.

Мета: визначити вплив карантинних обмежень на ціннісні орієнтації та адаптивні практики студентської молоді

Завдання:

5. Здійснити зріз ціннісних орієнтацій студентської молоді (за методикою Ш. Шварца)

6. Визначити вплив карантинних обмежень на професійну, освітню та дозвіллієву сфери життя студентів

7. Визначити ставлення студентської молоді до запровадження локдауну в Україні

8. Проаналізувати вплив карантинних обмежень на емоційний стан та відчуття безпеки студентської молоді.

Теоретична інтерпретація понять.

- **Студентська молодь** – це соціально-демографічна група, яка характеризується спільністю інтересів, субкультурою і способом життя при віковій однорідності, не притаманній іншим соціально-професійним групам. [10, с.288].

- **Ціннісні орієнтації** – особистісні орієнтації стосовно цінностей тих чи інших спільнот чи груп: загальнолюдських, національних, класових, професійних; тривкі диспозиції, що регулюють загальну спрямованість діяльності людини стосовно таких цінностей та інших об'єктів високої соціальної значущості; складові вищих рівнів у диспозиційній структурі спрямованості особистості [8, с. 786].

- **Карантинні обмеження** – заборони, які діють на окремих територіях з метою зниження рівня захворюваності серед населення під час періоду пандемії.

- **Локдаун** – це нагальний протокол дій і система обмежувальних заходів, що вводяться з метою стримання поширення захворюваності [20].

- **Вплив карантинних обмежень** - це ефект від проблеми світового масштабу – пандемії, що призводить до змін у різних сферах життя суспільства (як конструктивних, так і деструктивних).

Операціоналізація понять.

Емпіричний індикатор	Спосіб фіксації – запитання анкети	Тип шкали
-------------------------	------------------------------------	-----------

Ціннісні орієнтації		1Зовсім не схожа на мене	2Не схожа на мене	3Певною мірою схожа на мене	4Схожа на мене	5Дуже схожа на мене	Порядкова			
Ціннісні орієнтації	Для неї важливо придумувати щось і бути винахідливим важливо для нього. Вона любить чинити по-своєму, на свій лад.						Порядкова			
	Для неї важливо жити в безпечному оточенні. Вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці.							Порядкова		
	Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть. Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить.								Порядкова	
	Вона завжди шукає привід для розваги. Для нього важливо робити те, що приносить їй задоволення.									Порядкова
	Для неї важливо самостійно вирішувати, що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності.									
Для неї дуже важлива безпека її країни. Вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої і внутрішньої загрози.						Порядкова				
Для неї важливо бути головною і вказувати іншим, що робити. Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить.							Порядкова			
Вона дуже старається не захворіти. Збереження здоров'я дуже важливо для неї.								Порядкова		
Для нього важливо бути незалежним. Йому подобається покладатися на себе.									Порядкова	
Відчуття безпеки	Оцініть, як змінилося за рік Ваше відчуття безпеки									Порядкова
	1. Точно погіршилося									
	2. Скоріше погіршилося									
	3. Важко відповісти									
	4. Скоріше покращилося									
	5. Точно покращилося									

Емоційний стан на настрої	Оцініть, як змінився за рік Ваш емоційний стан та настрої 1. Точно погіршився 2. Скоріше погіршився 3. Важко відповісти 4. Скоріше покращився 5. Точно покращився	Порядкова
Задоволеність життям	Оцініть, як змінився за рік Ваш рівень задоволеності життям в цілому 1. Точно погіршився 2. Скоріше погіршився 3. Важко відповісти 4. Скоріше покращився 5. Точно покращився	Порядкова
Вид зайнятості	Вкажіть Ваш вид зайнятості на даний момент: 1. Працюю/повна зайнятість 2. Працюю/часткова зайнятість 3. Не працюю, але шукаю роботу 4. Не працюю і не шукаю роботу	Номінальна
Зміни на роботі протягом періоду карантинних обмежень	6. Чи зазнали Ви певних змін на роботі протягом періоду карантинних обмежень? 1. Продовжую працювати як і раніше, дохід залишився на тому ж рівні 2. Продовжую працювати як і раніше, дохід збільшився 3. Продовжую працювати, але дохід зменшився 4. Втратив/ла роботу 5. Не працюю за власним бажанням 6. Влаштувався/лась на роботу	Номінальна
Вплив карантинних обмежень на професійну зайнятість	Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу професійну зайнятість 1. Точно негативний 2. Негативний 3. Важко відповісти 4. Скоріше позитивний 5. Точно позитивний 6. Не працюю	Порядкова
Вплив карантинних обмежень на освітню діяльність	Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу освітню діяльність (навчальний процес)? 1. Точно негативний 2. Негативний 3. Важко відповісти 4. Скоріше позитивний 5. Точно позитивний	Порядкова
Вплив карантинних обмежень на дозвіллеву діяльність	Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу дозвіллеву діяльність (відпочинок, зустрічі з друзями, хоббі тд)? 1. Точно негативний 2. Негативний 3. Важко відповісти 4. Скоріше позитивний 5. Точно позитивний	Порядкова

Ставлення до локдауну	Чи підтримуєте Ви запровадження «жорсткого карантину» (локдауну) в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме? <ol style="list-style-type: none"> 1. Скоріше так 2. Скоріше ні 3. Важко відповісти 	Порядкльва																																
Ставлення до закриття закладів	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">Ресторанів/кафе</td> <td style="width: 25%;">1 Підтримую</td> <td style="width: 25%;">2 Не підтримую</td> <td style="width: 25%;">3Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Кінотеатрів</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Спортзалів</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Закладів освіти</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Дитсадків</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Закладів торгівлі непродовольчими товарами</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Міжміського громадського транспорту</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> <tr> <td>Громадського транспорту в містах</td> <td>Підтримую</td> <td>Не підтримую</td> <td>Важко відповісти</td> </tr> </table>	Ресторанів/кафе	1 Підтримую	2 Не підтримую	3Важко відповісти	Кінотеатрів	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Спортзалів	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Закладів освіти	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Дитсадків	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Закладів торгівлі непродовольчими товарами	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Міжміського громадського транспорту	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Громадського транспорту в містах	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти	Порядкова
Ресторанів/кафе	1 Підтримую	2 Не підтримую	3Важко відповісти																															
Кінотеатрів	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Спортзалів	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Закладів освіти	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Дитсадків	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Закладів торгівлі непродовольчими товарами	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Міжміського громадського транспорту	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Громадського транспорту в містах	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти																															
Населений пункт	В якому населеному пункті ви проживали на момент вступу до університету? <ol style="list-style-type: none"> 1. Місто від 500 тис. населення 2. Місто від 100 до 500 тис. населення 3. Місто до 100 тис. населення 4. Київ 	Номінальна																																
Місце проживання	Вкажіть Ваше місце проживання: <ol style="list-style-type: none"> 1. Проживаю самостійно у власному житлі 2. Проживаю у гуртожитку 3. Проживаю разом з батьками (з родичами) 4. Інший варіант 	Номінальна																																
Стать	Вкажіть Вашу стать. <ol style="list-style-type: none"> 1. Чоловіча 2. Жіноча 	Номінальна																																
Курс навчання	ВКАЖІТЬ ВАШ КУРС НАВЧАННЯ: <ol style="list-style-type: none"> 1. Перший 2. Другий 3. Третій 4. Четвертий 5. Перший курс магістратури 6. Другий курс магістратури 	Номінальна																																

Гіпотези:

1. Студентська молодь, яка особливо старається не захворіти і уникає всього, що може загрожувати її безпеці - здебільшого позитивно ставиться до запровадження карантинних обмежень.

2. Студенти, які люблять чинити по-своєму та бути винахідливими, відчують позитивний вплив карантинних обмежень на їх освітню, професійну та дозвілєву діяльність.
3. Студенти, які завжди шукають привід для розваг, не підтримують закриття ресторанів/кафе та кінотеатрів під час карантинних обмежень.
4. Емоційний стан студентів, які проживають самотійно або в гуртожитку, за останній рік погіршився.

МЕТОДИЧНИЙ РОЗДІЛ

Принциповий (стратегічний) план: описовий з елементами аналітичного.

Методи збору інформації: кількісне анкетне онлайн опитування. Онлайн опитування - найбільш зручне та ефективне, дозволяє отримати необхідний обсяг соціологічної інформації для досягнення мети дослідження. Анкета заповнюється респондентом самотійно, присутня анонімність процедури, а це в свою чергу підвищує достовірність та надійність даних. Відбувається мінімальний вплив дослідника на опитуваного. До того ж, польовий етап онлайн опитування – економний та ефективний.

Обґрунтування вибірки.

Генеральна сукупність: студенти денної форми навчання ОКР «бакалавр», «магістр» факультету соціології Київського національного університету імені Т. Шевченка.

Тип вибірки: суцільна випадкова вибірка

Обсяг: 150 студентів.

Структура інструментарію.

Анкета складається зі вступу (звертання до респондента та інструкція щодо заповнення анкети), 16 закритих запитань з одиничним варіантом вибору та соціально-демографічного блоку. Використано такі шкали як порядкова і номінальна.

Оскільки дослідження проводиться в режимі онлайн, анкету респондент заповнює самостійно, особливо важливе значення мають структура запитань, мова і стиль їх формулювання, рекомендації щодо заповнення анкети, а також її графічне оформлення. У анкеті питання сформульовані просто і лаконічно, щоб у респондента не виникало питань під час заповнення. Анкета є цілком анонімною, це зменшує ризик опитуваного не щиро відповідати на поставлені запитання. Результати опитування будуть використовуватися лише в узагальненому вигляді.

Додаток 2.

АНКЕТА**ШАНОВНИЙ УЧАСНИКУ / ШАНОВНА УЧАСНИЦЕ ОПИТУВАННЯ!****Запрошуємо Вас до участі в дослідженні ціннісних орієнтацій студентської молоді!**

Уважно прочитайте запитання анкети та варіанти відповіді. Оберіть найближчу до Вашої точки зору відповідь. Результати опитування мають **анонімний і конфіденційний** характер і будуть використані лише в узагальненому вигляді. Наведені нижче **питання не мають правильних чи хибних відповідей** – нам важлива ваша особиста думка.

1. Нижче наведені описи деяких людей. Будь ласка, прочитайте кожен опис і подумайте, наскільки кожна людина схожа або не схожа на Вас.

	1Зовсім не схожа на мене	2Не схожа на мене	3Певною мірою схожа на мене	4Схожа на мене	5Дуже схожа на мене
Для неї важливо придумувати щось і бути винахідливим важливо для нього. Вона любить чинити по-своєму, на свій лад.					
Для неї важливо жити в безпечному оточенні. Вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці.					
Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть. Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить.					
Вона завжди шукає привід для розваги. Для нього важливо робити те, що приносить їй задоволення.					
2. Для неї важливо самостійно вирішувати, що робити.					

Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності.					
Для неї дуже важлива безпека її країни. Вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої і внутрішньої загрози.					
Для неї важливо бути головною і вказувати іншим, що робити. Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить.					
Вона дуже старається не захворіти. Збереження здоров'я дуже важливо для неї.					
Для неї важливо бути незалежною, їй подобається покладатися на себе.					
Вона турбується про збереження громадського порядку.					

3. Оцініть, як змінилося за рік Ваше відчуття безпеки

1. Точно погіршилося
2. Скоріше погіршилося
3. Важко відповісти
4. Скоріше покращилося
5. Точно покращилося

4. Оцініть, як змінився за рік Ваш емоційний стан та настрій

1. Точно погіршився
2. Скоріше погіршився
3. Важко відповісти

4. Скоріше покращився
5. Точно покращився

5. Оцініть, як змінився за рік Ваш рівень задоволеності життям в цілому

1. Точно погіршився
2. Скоріше погіршився
3. Важко відповісти
4. Скоріше покращився
5. Точно покращився

6. Вкажіть Ваш вид зайнятості на даний момент:

1. Працюю/повна зайнятість
2. Працюю/часткова зайнятість
3. Не працюю, але шукаю роботу
4. Не працюю і не шукаю роботу

7. Чи зазнали Ви певних змін на роботі протягом періоду карантинних обмежень?

1. Продовжую працювати як і раніше, дохід залишився на тому ж рівні
2. Продовжую працювати як і раніше, дохід збільшився
3. Продовжую працювати, але дохід зменшився
4. Втратив/ла роботу
5. Не працюю за власним бажанням
6. Влаштувався/лась на роботу

8. Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу професійну зайнятість

1. Точно негативний
2. Скоріше негативний
3. Важко відповісти
4. Скоріше позитивний
5. Точно позитивний
6. Не працюю

7. Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу освітню діяльність (навчальний процес)?

- Точно негативний
Негативний

Важко відповісти
Скоріше позитивний
Точно позитивний

8. Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу дозвілєву діяльність (відпочинок, зустрічі з друзями, хоббі тд)?

1. Точно негативний
2. Негативний
3. Важко відповісти
4. Скоріше позитивний
5. Точно позитивний

9. Чи підтримуєте Ви запровадження «жорсткого карантину» (локдауну) в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме?

1. Скоріше так
2. Скоріше ні
3. Важко відповісти

10. Чи підтримуєте Ви можливе закриття в рамках «жорсткого карантину» (локдауну)

Ресторанів/кафе	1 Підтримую	2 Не підтримую	3 Важко відповісти
Кінотеатрів	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Спортзалів	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Закладів освіти	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Дитсадків	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Закладів торгівлі непродовольчими товарами	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Міжміського громадського транспорту	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Громадського транспорту в містах	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти

13. В якому населеному пункті ви проживали на момент вступу до університету?

1. Місто від 500 тис. населення
2. Місто від 100 до 500 тис. населення

3. Місто до 100 тис. населення
4. Київ

14. Вкажіть Ваше місце проживання:

1. Проживаю самостійно у власному житлі
2. Проживаю у гуртожитку
3. Проживаю разом з батьками (з родичами)
4. Інший варіант

15. ВКАЖІТЬ ВАШУ СТАТЬ:

1. Чоловіча
2. Жіноча

16. ВКАЖІТЬ ВАШ КУРС НАВЧАННЯ:

1. Перший
2. Другий
3. Третій
4. Четвертий
5. Перший курс магістратури
6. Другий курс магістратури

Додаток 3.

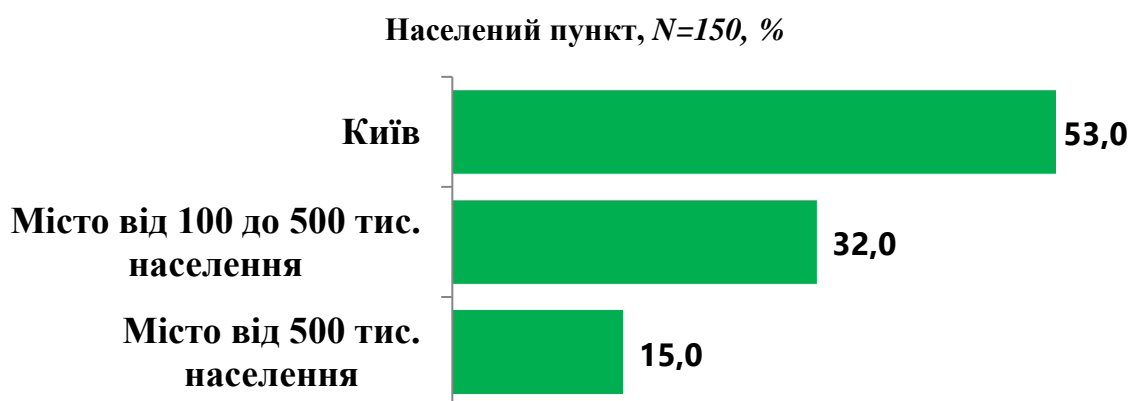
Візуалізація результатів дослідження

БЛОК 1

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ

Вибіркова сукупність (N=150)

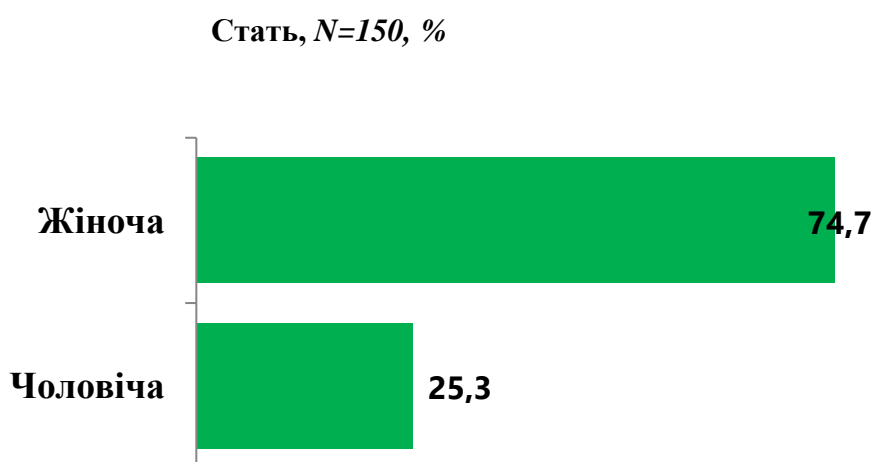
Діаграма 1.1

Діаграма 1.2

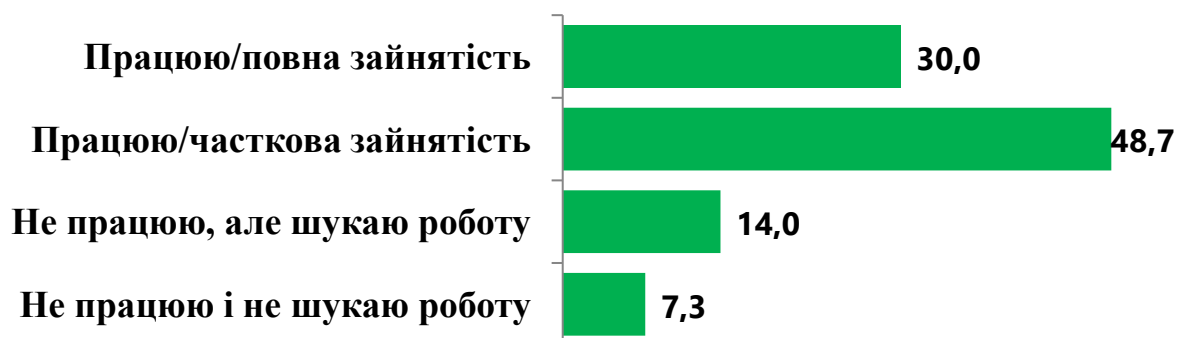

Діаграма 1.3

Діаграма 1.4

Курс навчання, N=150, %

*Діаграма 1.5***Вид зайнятості, N=150, %**

БЛОК 2

ЦІННІСНИЙ ПРОФІЛЬ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ

Вибіркова сукупність (N=150)

Таблиця 2.1

(Розподіл відповідей на питання: «Нижче наведені ОПИСИ ДЕЯКИХ ЛЮДЕЙ. Будь ласка, прочитайте кожен опис і подумайте, НАСКІЛЬКИ КОЖНА ЛЮДИНА СХОЖА АБО НЕ СХОЖА НА ВАС», N=150, %)

	Для неї важливо придумувати щось і бути винахідливою. Вона любить чинити по-своєму, на свій лад	Для неї важливо жити в безпечному оточенні. Вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці	Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть. Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить	Вона завжди шукає привід для розваги. Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення	Для неї важливо самостійно вирішувати, що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні своєї діяльності
Не схожа	4,7	8,7	10,0	8,0	7,3
Певною мірою схожа	46,7	31,3	29,3	29,3	27,3
Схожа	48,7	60,0	60,7	62,7	65,3

Таблиця 2.2

(Розподіл відповідей на питання: «Нижче наведені ОПИСИ ДЕЯКИХ ЛЮДЕЙ. Будь ласка, прочитайте кожен опис і подумайте, НАСКІЛЬКИ КОЖНА ЛЮДИНА СХОЖА АБО НЕ СХОЖА НА ВАС», N=150, %)

	Для неї дуже важлива безпека її країни. Вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої загрози	Для неї важливо бути головною і вказувати іншим, що робити. Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить	Вона дуже старається не захворіти. Збереження здоров'я дуже важливо для неї	Для неї важливо бути незалежною. Їй подобається покладатися на себе	Вона турбується про збереження громадського порядку
Не схожа	8,7	8,0	4,0	4,0	11,3
Певною мірою схожа	44,0	46,0	30,7	36,0	28,0
Схожа	47,3	46,0	65,3	60,0	60,7

Таблиця 2.3

Середньозважені бали за 5-ти бальною шкалою, N = 150

Для неї важливо придумувати щось і бути винахідливою . Вона любить чинити по-своєму , на свій лад	Для неї важливо жити в безпечному оточенні . Вона уникає всього, що може загрожувати її безпеці	Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть . Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто не бачить	Вона завжди шукає привід для розваги . Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення	Для неї важливо самостійно вирішувати , що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності
3,61	3,69	3,73	3,77	3,85

Таблиця 2.4

Середньозважені бали за 5-ти бальною шкалою, N = 150

Для неї дуже важлива безпека її країни . Вона вважає, що держава повинна бути готова до захисту від зовнішньої і внутрішньої загрози	Для неї важливо бути головною і вказувати іншим, що робити. Вона хоче, щоб люди робили те, що вона говорить	Вона дуже старається не захворіти . Збереження здоров'я дуже важливо для неї	Для неї важливо бути незалежною . Їй подобається покладатися на себе	Вона турбується про збереження громадського порядку
3,57	3,52	3,87	3,77	3,68

БЛОК 3

ВПЛИВ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Вибіркова сукупність (N=150)

Діаграма 3.1

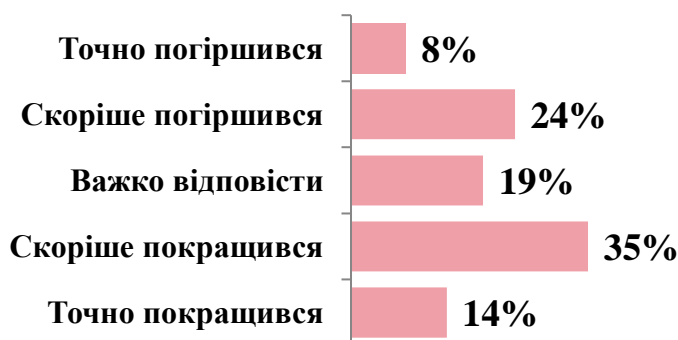
Відчуття безпеки, N=150, %

(Розподіл відповідей на питання: «Оцініть, як змінилося за рік Ваше відчуття безпеки»)

Діаграма 3.2

Емоційний стан та настрої, N=150, %

(Розподіл відповідей на питання: «Оцініть, як змінився за рік Ваш емоційний стан та настрої»)

Діаграма 3.3

Рівень задоволеності життям, N=150, %

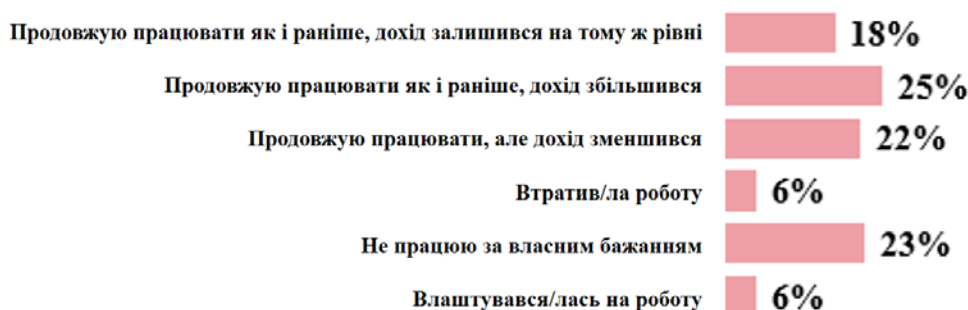

(Розподіл відповідей на питання: «Оцініть, як змінився за рік Ваш рівень задоволеності життям в цілому»)

Діаграма 3.4

Професійна діяльність, N=150, %

(Розподіл відповідей на питання: «Чи зазнали Ви певних змін на роботі протягом періоду карантинних обмежень?»)

Діаграма 3.5

Професійна діяльність, N=118, %

(Розподіл відповідей на питання: «Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу професійну діяльність?»)

Діаграма 3.6

Освітня діяльність, N=150, %

(Розподіл відповідей на питання: «Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу освітню діяльність - навчальний процес?»)

Діаграма 3.7

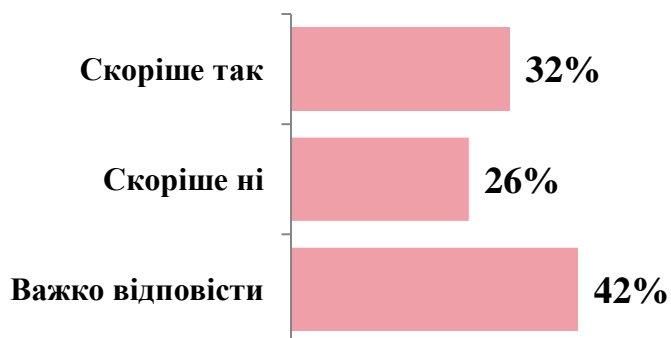
(Розподіл відповідей на питання: «Яким є вплив карантинних обмежень на Вашу дозвілєву діяльність- відпочинок, зустрічі з друзями, хоббі то?»)

БЛОК 4

СТАВЛЕННЯ ДО КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Діаграма 4.1

Ставлення до запровадження локдауну, N=150, %

(Розподіл відповідей на питання: «Чи підтримуєте Ви запровадження «жорсткого карантину» (локдауну) в Україні, якщо рівень захворюваності зростатиме?»)

Таблиця 4.2

Ставлення до запровадження локдауну, N=150, %

	Підтримую	Не підтримую	Важко відповісти
Ресторанів/кафе	45%	35%	20%
Кінотеатрів	38%	41%	21%
Спортзалів	34%	54%	12%
Закладів освіти	74%	20%	6%
Дитсадків	39%	50%	11%
Закладів торгівлі непродовольчими товарами	26%	55%	19%

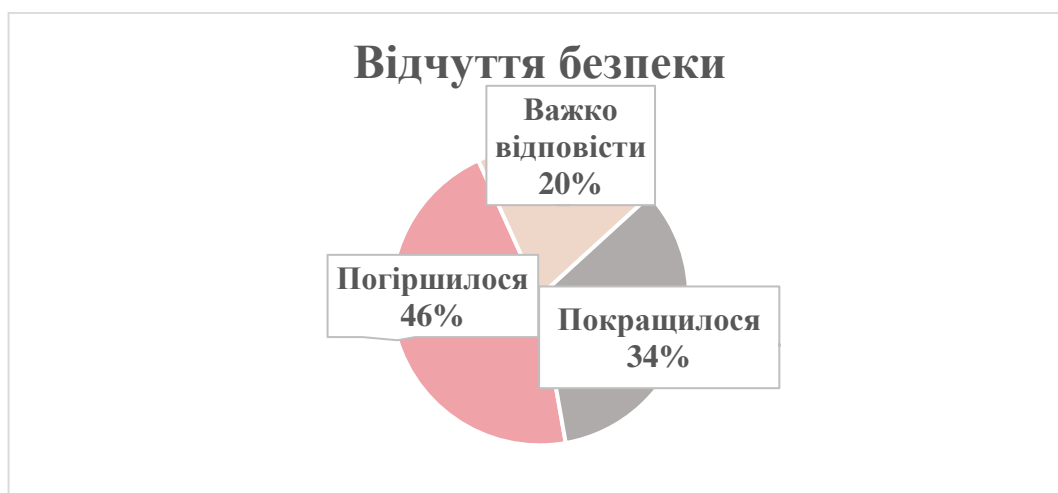
Міжміського громадського транспорту	45%	41%	14%
Громадського транспорту в містах	47%	40%	13%

(Розподіл відповідей на питання: «Чи підтримуєте Ви можливе закриття в рамках «жорсткого карантину» (локдауну)... ?)

БЛОК 5

ЦІННОСТІ – КАРАНТИННІ ОБМЕЖЕННЯ

Діаграма 5.1

(Розподіл відповідей на питання: «Вона завжди шукає привід для розваги. Для неї важливо робити те, що приносить їй задоволення», «Оцініть, як змінилося Ваше відчуття безпеки за останній рік» N = 94)

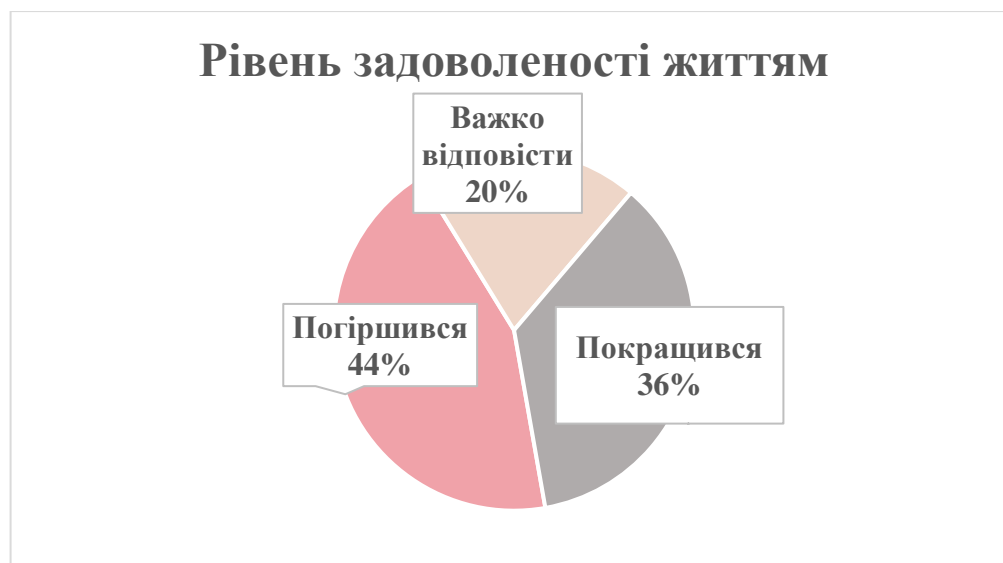
Діаграма 5.2

(Розподіл відповідей на питання: «Вона вірить, що люди повинні робити те, що їм кажуть. Вона вважає, що люди повинні дотримуватися правил завжди, навіть коли ніхто

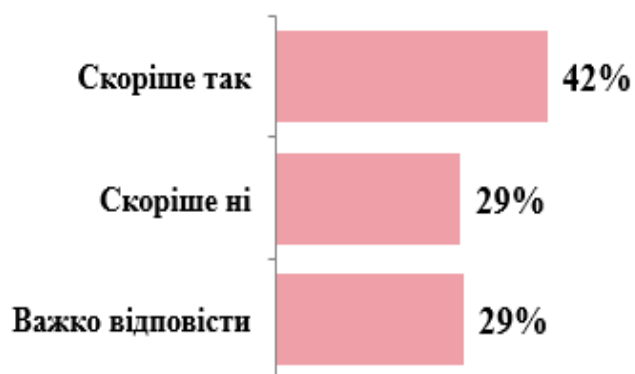
не бачить», «Оцініть, як змінився Ваш **емоційний стан та настрої** за останній рік», $N = 91$)

Діаграма 5.3

(Розподіл відповідей на питання: «Для неї важливо **самостійно вирішувати**, що робити. Їй подобається бути вільною у плануванні та виборі своєї діяльності», «Оцініть, як змінився за останній рік Ваш рівень життя в цілому», $N = 98$)

Діаграма 5.4

(Розподіл відповідей для перевірки 1 гіпотези: Студентська молодь, яка особливо старається не захворіти і уникає всього, що може загрожувати її безпеці - здебільшого позитивно ставиться до запровадження карантинних обмежень, $N = 63$)

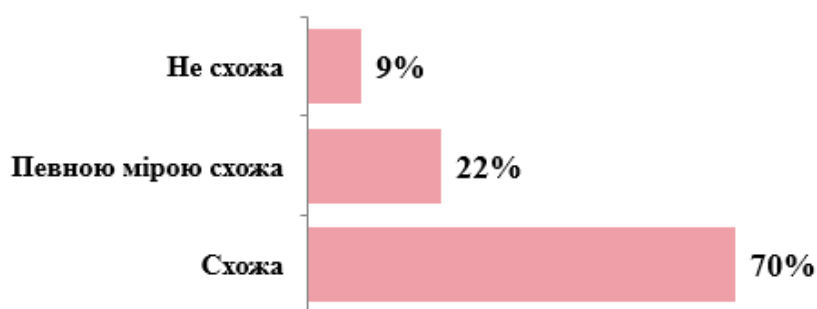
Таблиця 5.5

	Вплив карантинних обмежень на	Вплив карантинних обмежень на	Вплив карантинних обмежень на
			дозвілля

	професійну діяльність	освітню діяльність	
Негативний	31%	32%	20%
Важко відповісти	19%	38%	23%
Позитивний	50%	30%	47%

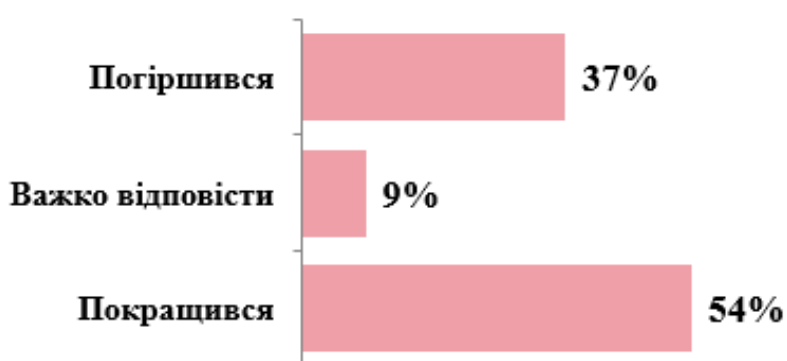
(Розподіл відповідей для перевірки 2 гіпотези: Студенти, які люблять чинити по-своєму та бути винахідливими, відчують позитивний вплив карантинних обмежень на їх освітню, професійну та дозвілєву діяльність, $N = 73$)

Діаграма 5.6

(Розподіл відповідей для перевірки 3 гіпотези: Студенти, які завжди шукають привід для розваг, не підтримують закриття ресторанів/кафе та кінотеатрів під час карантинних обмежень, $N = 35$)

Діаграма 5.7

(Розподіл відповідей для перевірки 4 гіпотези: Емоційний стан студентів, які проживають самотійно або в гуртожитку, за останній рік погіршився, $N = 68$)

Додаток 4.

Модель динамічних відносин між ціннісними типами

Роботи ізраїльського дослідника Ш. Шварца стають новим стандартом дослідження цінностей. Продовжуючи розвиток теорії цінностей, Ш. Шварц розробив новий теоретичний і методологічний підхід до вивчення цінностей та опрацював концепції мотиваційної мети ціннісних орієнтацій, універсальності базових людських цінностей та модель динамічних відносин між ціннісними типами. Узагальнимо основні теоретичні положення концепції Ш. Шварца.

Мотиваційна мета цінностей та універсальність базових людських цінностей. У своїх дослідженнях Ш. Шварц відзначає, що характеристики цінностей, запропоновані його колегами, не відображають принципу, за яким вони відрізняються між собою (наприклад, цінність влади від цінності доброти). Ці відмінності Ш. Шварц спільно з В. Білські пов'язує з мотиваційним змістом цінностей. Тобто одна цінність відрізняється від іншої мотиваційною метою, спрямованістю змісту цінності на певний шлях реалізації однієї з трьох базових людських потреб (біологічне виживання, соціальна взаємодія, виживання соціальної групи). Вчений вважає, що завдяки універсальності потреб такі цінності з високою ймовірністю виявляються в усіх культурах. У такій інтерпретації цінності виступають у ролі когнітивних репрезентантів важливих людських цілей та критеріями вибору і оцінки людиною своїх дій, інших людей та явищ. Як складова процесу мотивації, цінності виконують регуляторну функцію. Тобто цінності функціонують як організаційний та регулюючий пристрій на індивідуальному та соціальному рівнях.

Для перевірки пропонованого бачення цінностей Ш. Шварц провів дослідження, у якому взяли участь респонденти з різних культур та країн. У результаті дослідження було виокремлено 10 основних мотиваційних типів цінностей, у яких в тій чи іншій формі реалізуються три базові людські потреби. Розглянемо більш детально такі мотиваційні типи: «влада»,

«досягнення», «гедонізм», «стимуляція», «самотійність», «універсалізм», «доброта», «традиція», «конформність», «безпека».

Модель динамічних відносин між ціннісними типами. За теорією Ш. Шварца ціннісні типи перебувають у динамічних взаємовідносинах. Цю думку було представлено у вигляді схеми сумісності та конфліктності цінностей. Це кругова модель, окремі секції якої відповідають ціннісним типам. Чим ближче цінності окремих типів знаходяться один до одного, тим більш вони сумісні. І навпаки, цінності, що у протилежних секторах, є у конкурентних відносинах. Конкуренція між цінностями пов'язана з антагонізмом мотиваційних цілей, які вони реалізують. Згодом Ш. Шварц об'єднав десять ціннісних типів у дві біполярні осі вимірювання, показані на рис. 1.1: «відкритість змінам» (цінності самотійності й стимуляції) на противагу збереженню чи консерватизму (цінності безпеки, конформності й традицій); «самозвеличення» (цінності влади та досягнень) на протиставлення самотрансцендентності чи виходу за межі «я» (цінності універсалізму й доброти). Цінності блоку «Гедонізм» включають елементи як «відкритості до змін», так і «самозвеличення».

Даний висновок автора пояснює деякі з характеристик процесу актуалізації цінностей. А саме, що актуалізація цінностей певного типу може призвести до зниження значущості цінностей протилежної осі вимірювання, і навпаки, сприяти зростанню актуальності цінностей, що лежать на тій самій осі біполярної структури. Наприклад, рішення кинути виклик владі створює конфлікт між самотійністю, значущість якої зростає, та конформізмом, цінності якого знижують своє значення.

У результаті емпіричних досліджень було доведено універсальність структури ціннісних типів та їх розташування один щодо одного (практично в 90 % вибірок вони були ідентичні). Дані не підтвердили ідею про існування додаткових, універсально мотиваційних типів цінностей, не охоплених теорією. Цей висновок було зроблено на підставі результатів, отриманих на різних вибірках, де психологи, які проводили опитування, додавали специфічні

цінності, важливі, на їх думку, в цих культурах. Коли ж ці нові цінності було включено до аналізу найменшого простору, області, що представляють нові типи цінностей, не з'явилися. Замість цього додані цінності з'явилися в областях, відповідних ціннісним типам. У той же час, Ш. Шварц визнає, що в певних випадках емпірична структура цінностей може мати деякі розбіжності з «ідеальною», наприклад, через особливі соціальних умов життя респондентів. Такі розбіжності, в основному, проявляються через склеювання ціннісних факторів. Тобто, кореляційний зв'язок між типами цінностей має культурну детермінацію, що обов'язково треба враховувати при проведенні досліджень та аналізі цінностей.

При аналізі ситуативної актуалізації цінностей важливим положенням теорії Ш. Шварца є ідея, що цінності існують на двох рівнях: нормативних ідеалів (цінності стабільні й відбивають життєві принципи поведінки людини) та індивідуальних пріоритетів (залежні від групового тиску й співвідносяться з конкретними вчинками). На кожному з цих рівнів функціонують такі самі 10 базових типів цінностей. Однак, якщо ми говоримо про особливості рівня нормативних ідеалів, то робимо зріз на рівні групи чи культури, а коли аналізуємо цінності індивідуальних пріоритетів, то робимо зріз на рівні окремої особистості. Саме тому цінності нормативних ідеалів є більш стабільними, оскільки в них відбиваються відносно менш динамічні загальнокультурні чинники, а цінності індивідуальних пріоритетів більш динамічні, тому що відображають особливості індивідуального досвіду людини. Тому при аналізі ситуативної актуалізації цінностей варто говорити про зміни на рівні індивідуальних пріоритетів.

Сьогодні теорія базових людських цінностей розвивається та проходить низку уточнень. Одним з таких прикладів можна вважати уточнення теорії, яке представлено у спільній статті Ш. Шварца та російських вчених Т. Бутенко, Д. Седової, А. Липанової. Автори описують уточнення до теорії базових індивідуальних цінностей, які покликані надати більшої евристичності і прогностичності, порівняно з вихідною теорією 10 типів цінностей. За

спостереженнями Ш. Шварца, базова теорія успішно використовувалася для пояснювання даних. Однак науковці відзначали різні проблеми вимірювання, а саме низьку внутрішню валідність показників і перехресне навантаження пунктів різними факторами. Прояви таких проблем вимірювання ми зустрічаємо у низці досліджень. Для цінностей, які мають декілька значень, Ш. Шварц виокремив концептуальні підтипи. Таким чином, було реалізовано можливість більш детального аналізу системи цінностей та аналізу невизначених раніше ціннісних структур.

Пропонуємо розглянути уточнений опис цінностей на прикладі цінностей універсалізму (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1

Цінності універсалізму в уточненій теорії Ш. Шварца

Універсалізм	Мотиваційна мета ціннісного типу
Універсалізм – Турбота про інших	Прагнення до рівності, захисту, справедливості всіх людей
Універсалізм – Дбання про природу	Збереження природного Середовища
Універсалізм – Толерантність	Прийняття і розуміння тих, хто відрізняється від тебе

Хоча наша таблиця демонструє тільки уточнення структури ціннісного типу універсалізм, звертаючись до першоджерел, ми побачимо, що такі уточнення введено для кожного з 10 типів цінностей теорії Ш. Шварца. Отже, автори продемонстрували особливості мотиваційних складових цінностей. Уточнена теорія спирається на ключові положення теорії цінностей, які, на думку авторів, часто ігноруються під час досліджень: цінності формують круговий мотиваційний континуум. Це означає, що зміна одного компонента структури впливає на інші елементи структури цінностей. Результати конфірматорного факторного аналізу та багатовимірного шкалування підтвердили дану модель організації цінностей.